

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้ศึกษาได้รวบรวมแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับประเด็นสตรีมีครรภ์และหลังคลอดกับการเปลี่ยนแปลงทางร่างกายและความกังวลในเรื่องความงาม ดังนี้คือ

1. ทฤษฎีภาวะวิกฤต (Crisis Theory)
2. แนวคิดเรื่องการปรับตัว (Adaptation)
3. แนวคิดบรรทัดฐานทางสังคม (Social Norms)
  - บรรทัดฐานเกี่ยวกับความเป็นแม่ (Motherhood Norms)
  - บรรทัดฐานเกี่ยวกับเรื่องเพศ (Sexuality Norms)
4. วาทกรรมความงาม
5. องค์ประกอบความงาม
6. โครงการร่างกาย (Body Project) กับความงามที่สร้างและเปลี่ยนแปลงได้
7. แนวคิดเรื่องร่างกายกับทุนทางกายภาพ
8. ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ทฤษฎีภาวะวิกฤต (Crisis Theory)

คำกล่าวของ สุชาดา รัชชกุล (2541, น. 103) ที่ได้เคยกล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างการตั้งครรภ์และภาวะวิกฤต มีใจความตอนหนึ่งว่า

การตั้งครรภ์ไม่เพียงแต่เป็นเรื่องที่กระทบกระเทือนต่อภาวะจิตใจและความรู้สึกของผู้หญิงอย่างสูงเท่านั้น แต่ยังเป็นเรื่องที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงชีวิตในอนาคตของผู้หญิงคนหนึ่ง โดยสิ้นเชิง กล่าวได้ว่าการตั้งครรภ์เป็นภาวะวิกฤตของชีวิตผู้หญิง เพราะนอกจากจะต้องรับแรงกดดันทั้งจากภายในและภายนอกจากการตั้งครรภ์ที่ไม่ตั้งใจ ไม่ว่าจะเพราะสาเหตุหรือเงื่อนไขอย่างใดอย่างหนึ่งก็ตาม แต่หญิงตั้งครรภ์จะมีทางเลือกเพียง 2 ทางเท่านั้น คือการตั้งครรภ์ต่อไปจนคลอดหรือการยุติการตั้งครรภ์ด้วยการทำแท้ง ซึ่งทั้งสองทางล้วนแต่ทำให้ผู้หญิงต้องตกอยู่ในภาวะเครียดและเป็นทุกข์

คำกล่าวในข้างต้น จึงเสมือนเป็นส่วนหนึ่งที่จะช่วยสนับสนุนได้อย่างชัดเจนว่าการตั้งครรภเป็นภาวะหนึ่งที่เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างใหญ่หลวงกับร่างกายและจิตใจของผู้หญิง ภาวะการณเปลี่ยนแปลงเช่นนี้ย่อมนำมาซึ่งความวิตกกังวลกับสิ่งที่กำลังจะเกิดขึ้นต่อไปในอนาคต และความวิตกกังวลดังกล่าวจะทวีความรุนแรงเพิ่มมากขึ้น หากการตั้งครรภที่เกิดขึ้นนั้นเป็นครรภที่ไม่พึงประสงค์ หรือเป็นครรภที่เกิดขึ้นมาจากความไม่ตั้งใจ ซึ่งภาวะความเครียดและความวิตกกังวลกับสถานการณ์เหล่านี้ทำให้ผู้หญิงจำนวนมากต้องเผชิญอยู่กับความยากลำบากและความกดดันอย่างสูง ก่อให้เกิดเป็นช่วงภาวะวิกฤตของชีวิตได้

ความหมายของคำว่า “ภาวะวิกฤต”

ฮอฟ (Hoff, 1984, p. 4, อ้างถึงใน โสภา อ่อนโอกาส, 2538, น. 24-25) กล่าวว่าภาวะวิกฤตคือสภาวะที่บุคคลได้รับความกระทบกระเทือนด้านอารมณ์ความรู้สึกอย่างกะทันหัน ซึ่งวิธีการแก้ไขปัญหาที่เคยมีไม่สามารถใช้แก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้ โดยช่วงระยะเวลาของการเกิดภาวะวิกฤตจะมีระยะเวลาที่ไม่ยาวนานมากนัก

สรียา สุกจัน (2529, น. 24) ให้ความหมายของคำว่า ภาวะวิกฤตคือภาวะที่บุคคลอยู่ภายใต้ความกดดันอย่างรุนแรงที่ต้องเผชิญกับเหตุการณ์ในชีวิตประจำวันที่ไม่คาดคิดว่าจะเกิดขึ้นหรือเกิดขึ้นคลาดเคลื่อนจากความเป็นจริงและไม่สามารถใช้กลไกการปรับตัวในภาวะปกติ แก้ไขสถานการณ์ที่ยุ่งยากนั้นได้ อีกทั้งขาดความช่วยเหลือในด้านทรัพยากรทางสังคม ทำให้บุคคลเข้าสู่ภาวะวิกฤต โดยจะเริ่มมีอาการตึงเครียด วิตกกังวล สับสน จนไม่สามารถทำหน้าที่ตามบทบาทของตนเองอย่างปกติต่อไปได้ ภาวะวิกฤตนี้จะเกิดขึ้นในช่วงเวลาอันจำกัด คือประมาณ 4-6 สัปดาห์ ซึ่งในระยะนี้บุคคลต้องการความช่วยเหลืออย่างรีบด่วน ภาวะวิกฤตนี้ไม่ใช่อาการป่วยทางโรคจิตหรือโรคประสาท ซึ่งบุคคลที่อยู่ในสถานการณ์เดียวกันอาจมีวิธีการเผชิญปัญหาที่แตกต่างกันไป

โสภา อ่อนโอกาส (2538, น. 23) สรุปว่า ภาวะวิกฤต หมายถึง ภาวะที่บุคคลเผชิญกับเหตุการณ์รุนแรงที่ไม่คาดคิดว่าจะเกิดขึ้น จนไม่ยอมรับสภาพความเป็นจริง และกลไกการปรับตัวที่ใช้ในภาวะปกติไม่สามารถใช้แก้ปัญหายุ่งยากนั้นได้ ประกอบบุคคลนั้นไม่มีระบบค้ำจุนเกื้อหนุน ทำให้บุคคลเข้าสู่ภาวะวิกฤตโดยมีปฏิกิริยาเริ่มจากความเครียด วิตกกังวลซึมเศร้า และทวีความรุนแรงมากขึ้นจนเกิดความสับสน ว่าวุ่น ขวัญเสีย ไม่สามารถกระทำหน้าที่ตามบทบาทของตนเองได้ ซึ่งบุคคลที่เกิดภาวะวิกฤตต้องการความช่วยเหลืออย่างเร่งด่วน

ปิยนากู เสงี่ยมศักดิ์ (2539, น. 26) กล่าวว่า ภาวะวิกฤต, หมายถึง สภาวะที่บุคคล อยู่ภายใต้ความกดดันอย่างรุนแรงอันเนื่องมาจากเหตุการณ์ในชีวิตประจำวันที่ไม่คาดหวังและไม่คาดหวังว่าจะเกิดขึ้น ประกอบกับบุคคลรับรู้เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นคลาดเคลื่อนจากความเป็นจริง และกลไกการปรับตัวในภาวะปกติที่นำมาใช้แก้ปัญหาในสถานการณ์ยุ่งยากนั้นไม่ได้ผล ตลอดจนขาดการช่วยเหลือจากทรัพยากรทางสังคม ทำให้บุคคลเข้าสู่ภาวะวิกฤต โดยเริ่มปรากฏอาการ ตั้งแต่เกิดความเครียด วิตกกังวล สับสน จนกระทั่งไม่สามารถกระทำหน้าที่ตามบทบาทของตนเองได้

ศิริพร หนูนวน (2541, น. 19) กล่าวว่า ภาวะวิกฤต หมายถึง ภาวะที่บุคคลเผชิญกับ เหตุการณ์ที่รุนแรงไม่คาดคิดว่าจะเกิดขึ้นจนไม่ยอมรับสภาพความเป็นจริง และกลไกการปรับตัวที่ใช้กับภาวะปกติไม่สามารถใช้กับปัญหานั้นให้หมดไปได้ ประกอบกับบุคคลนั้นไม่มีระบบค่าจูน เกื้อหนุนทำให้บุคคลเข้าสู่ภาวะวิกฤต โดยมีปฏิกริยาเริ่มจากความเครียด ความวิตกกังวลซึมเศร้า และทวีความรุนแรงมากขึ้นจนเกิดความสับสนว่าตนเอง ไม่สามารถทำหน้าที่ตามบทบาทของตนเองได้ สูญเสียความสมดุลทางอารมณ์ หรือภาวะความยุ่งยากในชีวิตจะต้องได้รับความช่วยเหลืออย่าง เร่งด่วน

จากคำกล่าวในข้างต้นสามารถสรุปโดยรวมได้ว่า ภาวะวิกฤต (Crisis) หมายถึง สภาวะที่บุคคลเผชิญกับเหตุการณ์ที่ไม่คาดคิดว่าจะเกิดขึ้น และกลไกการปรับตัวในภาวะปกติไม่สามารถนำมาใช้แก้ปัญหานั้นได้ ประกอบกับบุคคลไม่ได้รับการเกื้อหนุนจากทรัพยากรทางสังคม ก่อให้เกิดความเครียด ความกดดัน และความวิตกกังวล ทำให้ไม่สามารถทำหน้าที่หรือบทบาท ของตนได้ตามปกติ

ในด้านจิตวิทยาได้มีแนวคิดเกี่ยวกับภาวะวิกฤต (Crisis) ว่า ทฤษฎีภาวะวิกฤต (Crisis Theory) นี้มีพื้นฐานของข้อสมมติฐาน 7 ข้อ คือ (Golan, 1978; Alaikeu, 1990, quoted in Ell, 1995, p. 660, อ้างถึงใน สุไปรมา ลีลามณี, 2543, น. 10-11)

1. เป็นภาวะที่บุคคลต้องประสบกับสภาพที่ไม่สมดุลทางอารมณ์และทางสังคม ในสถานการณ์ฉุกเฉินหรือในภาวะที่เป็นอันตรายต่อชีวิต
2. ภาวะความทุกข์ ความเศร้านั้นเกิดขึ้นได้กับทุกคน
3. เมื่อเกิดภาวะไม่สมดุลขึ้น บัจเจกบุคคลจะพยายามฝ่าฟันเพื่อให้เกิดความสมดุล ทางอารมณ์
4. ในขณะที่มีความพยายามในการต่อสู้ให้เกิดความสมดุลนั้นเวลาที่จำกัดอาจ ส่งผลให้เกิดความอ่อนแอทางด้านจิตใจได้ บุคคลนั้น ๆ ก็อาจจะท้อแท้ในการต่อสู้ฝ่าภาวะ ปัญหาที่เกิดขึ้น

5. ในช่วงเวลาที่เกิดภาวะความอ่อนแอของจิตใจสูงนั้น บุคคลนั้น ๆ ควรได้รับความช่วยเหลือ/บำบัดทางด้านจิตใจ (Psychological intervention)

6. ลักษณะการตอบสนองทางด้านอารมณ์ของแต่ละบุคคลนั้นขึ้นอยู่กับปฏิกริยาที่มีต่อแต่ละขั้น/แต่ละลำดับของภาวะวิกฤตที่บุคคลนั้นต้องเผชิญ

7. ภาวะวิกฤตที่เกิดขึ้นอาจมีส่วนส่งเสริมให้บุคคลได้มีโอกาสในการพัฒนาตนเอง โดยเฉพาะในด้านอารมณ์ แต่ขณะเดียวกันก็อาจส่งผลกระทบต่อบุคคลในทางตรงกันข้ามได้ ภาวะวิกฤตนั้นมีลักษณะผูกโยงกันเป็นลำดับขั้นตอน ซึ่งในการมองภาวะวิกฤตให้เป็นลักษณะเค้าโครง (Configuration) มีลำดับนั้น จะเป็นประโยชน์ในการวิเคราะห์ ประเมินสถานการณ์ให้มีความใกล้เคียงกับผลกระทบที่เกิดขึ้นจากภาวะวิกฤตนั้น ๆ เพื่อเข้าดำเนินการให้การบำบัดได้อย่างถูกต้องเหมาะสม

ลักษณะของบุคคลในภาวะวิกฤต

เมื่อบุคคลอยู่ภายใต้ภาวะวิกฤตบุคคลนั้นย่อมแสดงพฤติกรรมที่เปลี่ยนแปลงไปจากภาวะปกติ และจะมีปฏิกริยาต่อปัญหาหรือการเผชิญปัญหาที่แตกต่างกันตามพื้นฐานบุคลิกภาพและประสบการณ์

ฮาล์เพิร์น (Halpern, quoted in Slaikeu, 1984, p. 17, อ้างถึงใน สุชาติดา รัชชกุล, 2541, น. 86) ได้ศึกษาพบว่าบุคคลที่อยู่ในภาวะวิกฤตจะมีลักษณะอาการ ดังนี้

1. รู้สึกเหนื่อยหน่ายและอ่อนเพลีย
2. ไม่สามารถช่วยเหลือตนเองได้
3. มีความต้องการไม่สิ้นสุด
4. รู้สึกวุ่นวายสับสน
5. เกิดอาการผิตกปติในร่างกาย
6. เกิดความวิตกกังวล
7. ไม่สามารถปฏิบัติหน้าที่การงานได้ตามปกติ
8. ไม่สามารถปฏิบัติหน้าที่ตามบทบาทในครอบครัวได้
9. ไม่สามารถปฏิบัติหน้าที่ทางสังคมได้
10. ไม่สามารถร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ทางสังคมได้

ฮอฟ (Hoff, 1978, pp. 34-39, อ้างถึงใน โสภา อ่อนโอภาส, 2538, น. 24-25) ได้ชี้ให้เห็นว่า บุคคลที่ตกอยู่ในภาวะวิกฤตจะมีลักษณะของความคิด ความรู้สึก และการกระทำที่แตกต่างไปจากภาวะปกติ มีความวิตกกังวลสูง ซึ่งลักษณะอาการดังกล่าวนี้จะส่งผลกระทบต่อกระบวนการทางความคิด เช่นมีความคิดวุ่นกับปัญหานั้น หรือมีความคิดที่ไม่เป็นระบบ ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อพฤติกรรมที่แสดงออกของบุคคลนั้น ๆ บุคคลที่ตกอยู่ในภาวะวิกฤตจึงไม่สามารถทำหน้าที่การทำงานได้อย่างปกติ และบางครั้งอาจถอนตัวออกไปจากการมีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลอื่น ๆ ในสังคม

จากลักษณะดังกล่าวนี้ จะเห็นได้ว่าภาวะวิกฤตที่เกิดขึ้นในแต่ละบุคคลล้วนเป็นสิ่งที่ส่งผลกระทบต่อโดยตรงต่อลักษณะการดำเนินชีวิตของบุคคลนั้น ๆ มีผลให้รูปแบบการใช้ชีวิตประจำวันต้องเปลี่ยนแปลงไป และหากบุคคลใดต้องตกอยู่ในภาวะวิกฤต บุคคลนั้นก็จะมีลักษณะอาการและวิธีการในการเผชิญกับปัญหาและภาวะวิกฤตเหล่านั้นที่แตกต่างกันออกไป ซึ่งหากไม่ได้รับการสนับสนุนช่วยเหลืออย่างเหมาะสมและทันการณ์แล้ว อาจส่งผลให้บุคคลนั้นดำเนินการแก้ไขปัญหาที่ผิดพลาด และไม่สามารถปฏิบัติหน้าที่ของตนได้อีกต่อไป

สาเหตุการเกิดภาวะวิกฤต

ฮอฟ (Hoff, 1984, pp. 38-42, อ้างถึงใน โสภา อ่อนโอภาส, 2538, น. 24-25) ได้อธิบายและแบ่งสาเหตุของการเกิดภาวะวิกฤตออกเป็น 3 ประการดังนี้

1. สถานการณ์ (Situational Origins) ได้แก่

- 1.1 สภาพแวดล้อม เช่นการเกิดไฟไหม้ หรือภัยธรรมชาติ เป็นต้น
- 1.2 บุคลิกภาพส่วนตัวหรือสภาพร่างกาย เช่นการสูญเสียอวัยวะแขน-ขา จากอุบัติเหตุหรือความเจ็บป่วย เป็นต้น
- 1.3 ความสัมพันธ์ส่วนตัวหรือสังคม เช่นการสูญเสียคนรัก หรือการหย่าร้าง เป็นต้น

2. ภาวะการเปลี่ยนแปลง (Transition State Origins) แบ่งเป็น 2 ประเภทคือ

- 2.1 พัฒนาการของมนุษย์ เป็นการเปลี่ยนแปลงจากช่วงวัยหนึ่งไปสู่อีกวัยหนึ่ง ซึ่งเป็นสิ่งที่มนุษย์ไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ เช่นการเปลี่ยนแปลงจากวัยเด็กไปสู่วัยรุ่น จากวัยรุ่นไปสู่ผู้ใหญ่ และจากวัยผู้ใหญ่ไปสู่ผู้ชรา เป็นต้น
- 2.2 การเปลี่ยนแปลงสถานการณ์ทางสังคม เช่นการต้องออกจากงาน ต้องจากที่อยู่อาศัย เป็นต้น

3. โครงสร้างทางสังคมและวัฒนธรรม (Cultural/Social-Structural Origins)

ค่านิยมทางวัฒนธรรมและโครงสร้างทางสังคมก่อให้เกิดพฤติกรรมที่เบี่ยงเบนในลักษณะต่าง ๆ ได้ เช่นการลักขโมย การข่มขืน การถูกทำร้ายร่างกาย เป็นต้น

จากรายละเอียดที่ได้กล่าวมาสามารถสรุปได้ว่า สาเหตุของการเกิดภาวะวิกฤตนั้นเกิดได้ทั้งจากปัจจัยภายใน ซึ่งเป็นสิ่งที่เกิดจากตัวบุคคล เช่นการเปลี่ยนแปลงตามพัฒนาการตามวัยและจากปัจจัยภายนอก เช่นโครงสร้างทางสังคมวัฒนธรรมและจากสภาพแวดล้อมต่าง ๆ เช่นไฟไหม้ น้ำท่วม ซึ่งบางครั้งล้วนเป็นสิ่งที่ไม่สามารถคาดการณ์ล่วงหน้าได้ เหตุการณ์เหล่านี้มักนำมาซึ่งความรู้สึกสูญเสียและเกิดขึ้นอย่างกะทันหันจนบุคคลไม่อาจตั้งตัวได้ ทำให้บุคคลต้องเผชิญกับความยากลำบากและกดดันทั้งในเรื่องการปรับตัวและการแสวงหาแนวทางแก้ไขในบางรายภาวะวิกฤตที่เกิดขึ้นนี้อาจก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของชีวิตตลอดไปก็เป็นได้

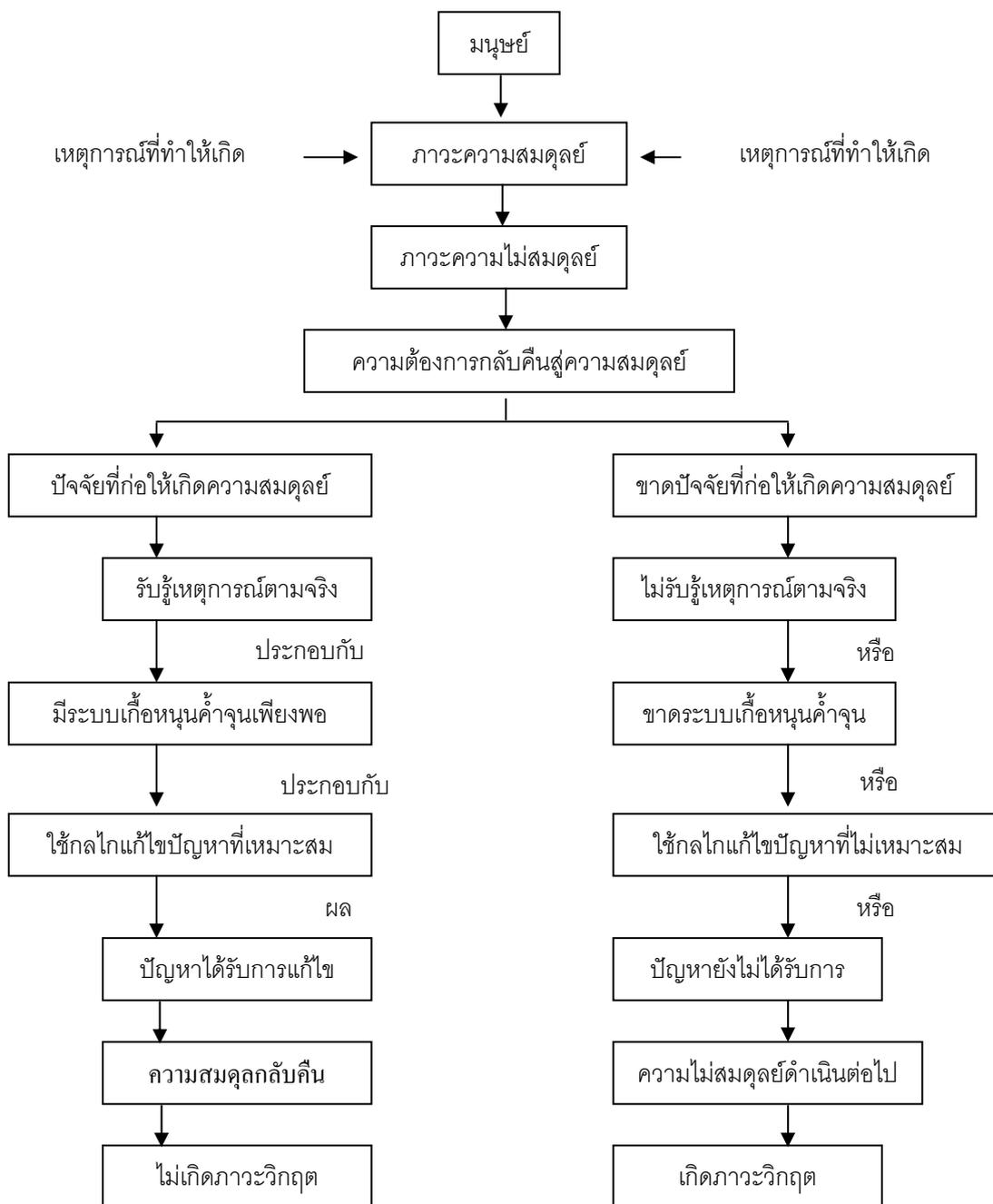
องค์ประกอบที่ทำให้บุคคลเข้าสู่ภาวะวิกฤต

จากการศึกษาของ อากีเลอรา และ แมสซิค (Aguilera & Messick, 1982, p. 64, อ้างถึงใน สรียา สุขจัน, 2529, น. 26-27) กล่าวว่าไว้ว่า บุคคลเมื่อประสบกับเหตุการณ์บางอย่างในชีวิต เหตุการณ์นั้นไม่ได้เป็นสาเหตุให้บุคคลเข้าสู่ภาวะวิกฤตในทันที ก็จะช่วยให้บุคคลอยู่ในภาวะสมดุล ไม่เกิดวิกฤตกาล องค์ประกอบดังกล่าวได้แก่

1. การรับรู้เหตุการณ์ตามความเป็นจริง
2. การได้รับความช่วยเหลือจากระบบเกื้อหนุนค้ำจุน
3. การใช้กลไกแก้ปัญหาที่เหมาะสม

เมื่อบุคคลประสบเหตุการณ์บางอย่าง หากมีองค์ประกอบดังกล่าวครบสมบูรณ์จะช่วยแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ได้ในที่สุดบุคคลจะกลับคืนสู่ภาวะสมดุลเป็นปกติเช่นเดิม แต่หากบุคคลขาดองค์ประกอบทั้ง 3 ประการ หรืออย่างใดอย่างหนึ่ง นอกจากปัญหาความยุ่งยากที่เกิดขึ้นจะไม่ได้รับการแก้ไขแล้ว ภาวะความไม่สมดุลจะดำเนินต่อไปจนกระทั่งบุคคลเข้าสู่ภาวะวิกฤตในที่สุดดังที่ Aguilera and Messick ได้แสดงให้เห็นดังแผนภาพต่อไปนี้

ภาพที่ 1
องค์ประกอบกรเข้าสู่ภาวะวิกฤตของบุคคล

ที่มา: Aguilera and Messick, Crisis Intervention : Theory and methodology.

St. Louise: The C.V. Mosby, 1982, p. 64.

การช่วยเหลือบุคคลในภาวะวิกฤต

สรียา สุกัจน์ (2529, น. 35, 39) กล่าวว่า การช่วยเหลือบุคคลในภาวะวิกฤต หมายถึง การให้ความช่วยเหลือทางจิตใจในระยะเวลาสั้น ๆ ที่กระทำอย่างรีบด่วนเพื่อช่วยเหลือบุคคลในการแก้ปัญหาเฉพาะหน้า และเรียกความสมดุลคืนมา

ทั้งนี้การดำเนินการให้ความช่วยเหลือบุคคลในภาวะวิกฤตดังกล่าวมีจุดมุ่งหมายหลายประการ ซึ่งรายละเอียดที่จะกล่าวถึงมีความสอดคล้องกับแนวคิดของแรปพอร์ท (Rapport, 1970 อ้างถึงใน ระพีพรรณ คำหอม, 2544, น. 66) สามารถสรุปได้ดังนี้คือ

1. บรรเทาอาการภาวะวิกฤตต่าง ๆ ให้ลดน้อยลง
2. พยายามทำให้บุคคลกลับคืนสู่ระดับหรือสภาพดั้งเดิม หรือดีกว่าก่อนเกิดภาวะวิกฤต
3. พยายามทำให้บุคคลที่เผชิญกับภาวะวิกฤตมีความเข้าใจเหตุการณ์หรือสาเหตุของภาวะวิกฤตนั้น ๆ
4. ให้ครอบครัวและชุมชนสนับสนุนช่วยเหลือบุคคล ซึ่งจะช่วยป้องกันไม่ให้เกิดภาวะวิกฤตกลับมาเกิดซ้ำอีก
5. ช่วยให้ผู้บุคคลเข้าใจและสามารถเชื่อมโยงภาวะวิกฤตทั้งในอดีตและปัจจุบันกับความขัดแย้งที่เกิดขึ้นได้
6. ให้บุคคลที่เผชิญกับภาวะวิกฤตได้เริ่มต้นวิธีคิดและมีวิธีการแก้ปัญหาแบบใหม่ ๆ

วิธีการช่วยเหลือบุคคลในภาวะวิกฤต

เพื่อให้การช่วยเหลือบุคคลที่เผชิญกับภาวะวิกฤตดำเนินไปตามจุดมุ่งหมาย อาจเลือกดำเนินการจากวิธีการใดวิธีการหนึ่งใน 3 วิธีคือ (โสภณ อ่อนโอบาส, 2538, น. 41-44)

1. **การให้ความช่วยเหลือในคนกลุ่มใหญ่** (Generic Approach) เป็นรูปแบบที่มุ่งให้การศึกษาแก่คนเป็นกลุ่มหรือคนจำนวนมาก ให้ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับภาวะวิกฤตที่อาจเกิดขึ้นได้ในสถานการณ์ต่าง ๆ ให้ประชาชนได้เข้าใจถึงสาเหตุ การแสดงออก ตลอดจนวิธีการเตรียมตัวเตรียมใจเพื่อเผชิญกับเหตุการณ์ภาวะวิกฤต ซึ่งพบว่าเมื่อเกิดภาวะวิกฤตบุคคลจะปรับตัวได้ดีขึ้น

2. การให้ความช่วยเหลือเป็นรายบุคคล (Individual Approach) เป็นการมุ่งให้ความช่วยเหลือบุคคลที่อยู่ในภาวะวิกฤตให้สามารถแก้ปัญหาที่กำลังประสบอยู่โดยเร็ว วิธีการนี้จะมุ่งเน้นที่ปัญหาปัจจุบันและวิธีการแก้ปัญหาเป็นหลักใหญ่

3. วิธีการช่วยเหลือด้วยวิธีกระบวนการกลุ่ม (Crisis Group) โดยบุคคลซึ่งประสบภาวะวิกฤตเข้าร่วมกลุ่มกันโดยมีนักบำบัดเป็นผู้ให้ความช่วยเหลือ เชื่อมโยงสมาชิกในกลุ่มเพื่อหาแนวทางแก้ไขภาวะวิกฤตของแต่ละบุคคลโดยอาศัยปฏิสัมพันธ์ของสมาชิกและกระบวนการกลุ่ม

วิธีการให้ความช่วยเหลือบุคคลในภาวะวิกฤตทั้ง 3 วิธีในข้างต้นต่างมีจุดประสงค์และวิธีการปฏิบัติที่แตกต่างกัน ดังนั้นการจะเลือกใช้วิธีการใดในการให้ความช่วยเหลือบุคคลที่อยู่ในภาวะวิกฤตจึงขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์และความเหมาะสมของสถานการณ์เป็นสำคัญ นอกเหนือจากนี้แล้วการมีเทคนิคและทักษะในการดำเนินการ ยังถือว่าเป็นอีกสิ่งที่จะช่วยให้การดำเนินการให้ความช่วยเหลือบุคคลในภาวะวิกฤตเป็นไปได้อย่างสมบูรณ์ ดังที่ โกลาน (Golan, 1978, pp. 98-108, อ้างถึงใน ปิยนางู เสี่ยงยศศักดิ์, 2539, น. 28) ได้กล่าวถึงเทคนิคการช่วยเหลือบุคคลในภาวะวิกฤตว่าสามารถกระทำได้ทั้งทางตรงและทางอ้อม กล่าวคือ

เทคนิคการช่วยเหลือบุคคลในภาวะวิกฤต

1. การช่วยเหลือทางตรง

1.1 การให้ผู้ประสบภาวะวิกฤตได้ระบายอารมณ์ความรู้สึกซึ่งจะช่วยลดภาวะวิกฤตของบุคคลนั้น ๆ ลงได้

1.2 การใช้อิทธิพลโดยตรง เช่นการให้คำแนะนำและกล่าวตักเตือนอย่างสม่ำเสมอ

1.3 พลวัตและพัฒนาการของความเข้าใจ เป็นการช่วยให้บุคคลเข้าใจในบุคลิกภาพของตนเอง ซึ่งมีผลทำให้บุคคลมีปฏิกิริยาตอบโต้ต่อภาวะวิกฤตในแบบอย่างของตนเอง รวมไปถึงความเข้าใจในกลไกการปรับตัวที่นำมาใช้ อันจะทำให้เข้าใจบุคลิกภาพของบุคคลนั้น ๆ ได้

2. การช่วยเหลือทางอ้อม

2.1 จัดหาทรัพยากรทางสังคมเพื่อให้การช่วยเหลือในกรณีจำเป็น

2.2 ประสานงานและร่วมมือกับเจ้าหน้าที่วิชาชีพอื่น ๆ โดยอาศัยการทำงานเป็นทีมเพื่อหาทางร่วมมือกันลดภาวะวิกฤตของผู้รับบริการ

2.3 อาศัยความร่วมมือกับสมาชิกในครอบครัวด้วยการส่งเสริมสถาบันครอบครัวให้เข้มแข็งและมีความรู้ ความเข้าใจในการช่วยเหลือสมาชิกในครอบครัวที่เกิดภาวะวิกฤต

แนวคิดเรื่องการปรับตัว (Adaptation)

ความหมายของ “การปรับตัว”

สุชา จันทรโธม และ สุรางค์ จันทรโธม (2521, น. 71, อ้างถึงใน สุไปรมา ลีลามณี, 2543, น. 19) กล่าวว่า การปรับตัว หมายถึง การที่บุคคลแสดงออกซึ่งพฤติกรรมต่าง ๆ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายในสิ่งแวดล้อมของตน บุคคลทุกคนในสังคมต้องมีการปรับตัว ซึ่งแต่ละคนจะมีวิธีการปรับตัวเพื่อตอบสนองความต้องการของตนที่แตกต่างกันทั้งในด้านอารมณ์ จิตใจ และสังคม เมื่อบุคคลได้รับการตอบสนองความต้องการแล้วความตึงเครียดย่อมลดลง

ลาซารัส และโฟล์กแมน (Lazarus & Folkman, 1984, p. 181, อ้างถึงใน เขียวลักษณ์ เสรีเสถียร, 2543, น. 29) ให้ความหมายของการปรับตัวว่าเป็นผลลัพธ์ของกระบวนการทางความคิดที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องของบุคคลในการประเมินสถานการณ์หรือสิ่งเร้า และวางแผนหรือหาทางเลือกในการจัดการกับสถานการณ์ที่บุคคลประเมินว่าเป็นความเครียด ความพยายามทางความคิดและพฤติกรรมต่าง ๆ ในการเผชิญปัญหาโดยใช้ทรัพยากรต่าง ๆ ที่มีอยู่จากตัวบุคคล จากสังคมและพฤติกรรมต่าง ๆ ในการเผชิญปัญหาโดยใช้ทรัพยากรต่าง ๆ ที่มีอยู่จากตัวบุคคลจากสังคมรอบข้างและจากสิ่งที่เกิดขึ้น แสดงออกมาเป็นผลลัพธ์ในการปรับตัวใน 3 ด้าน คือด้านการทำหน้าที่ทางสังคม ด้านขวัญหรือความพึงพอใจในชีวิต และด้านสุขภาพของร่างกาย

ภัทรานี ไพบูลย์ (2537, น. 36) ได้กล่าวว่า การปรับตัว หมายถึง กระบวนการปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับสิ่งแวดล้อม โดยบุคคลจะกระทำการอย่างใดอย่างหนึ่งเพื่อเผชิญกับสถานการณ์ที่รบกวนความผิดปกติทั้งที่อยู่ภายในและภายนอกตัวบุคคลเพื่อลดความตึงเครียดและให้บรรลุเป้าหมายของตน การปรับตัวจึงนับได้ว่าเป็นความสามารถของบุคคลในอันที่จะรักษาความสมดุลระหว่างภายในตัวเองกับสิ่งแวดล้อม

สุไปรมา ลีลามณี (2543, น. 19-20) ได้สรุปความหมายของการปรับตัวว่า หมายถึง วิธีการที่บุคคลใช้เพื่อเผชิญกับสถานการณ์ที่เกิดขึ้นซึ่งไม่เป็นไปตามความคาดหมายในชีวิตประจำวัน โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้เกิดความสมดุลระหว่างความต้องการของตนเองและสถานการณ์ที่เกิดขึ้น ซึ่งความสมดุลดังกล่าวจะทำให้บุคคลนั้นสามารถดำเนินชีวิตและทำหน้าที่ของตนเองต่อไปได้ในสังคม

จากที่กล่าวมาในข้างต้น จึงสามารถสรุปได้ว่า การปรับตัว หมายถึงกระบวนการและวิธีการต่าง ๆ ที่บุคคลเลือกกระทำเพื่อเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นทั้งกับตนเองและ

สิ่งแวดล้อมนั้น ๆ เพื่อให้เกิดความสมดุลและตอบสนองความต้องการทั้งในด้านร่างกาย จิตใจ อารมณ์ และสังคม

การปรับตัวตามทฤษฎีของ Roy

จากการศึกษาเรื่อง ความสัมพันธ์ระหว่างการสนับสนุนทางสังคมกับการปรับตัวของหญิงตั้งครรภ์ที่มีภาวะความดันโลหิตสูงเนื่องจากการตั้งครรภ์: ศึกษาเฉพาะกรณีโรงพยาบาลในสังกัดกรุงเทพมหานคร โดย ภัทรานี ไพบูลย์ (2537, น. 36-41) ได้หยิบยกเอาทฤษฎีการปรับตัวของ Roy มากล่าวถึง โดย Roy ได้อธิบายว่า การปรับตัว หมายถึงพฤติกรรมการตอบสนองของบุคคลเมื่อเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับตนเองหรือสิ่งแวดล้อมของตนเอง เพื่อปรับให้คงภาวะสมดุลทั้งร่างกายและจิตใจ ซึ่ง Roy เชื่อว่าคนเราประกอบด้วยร่างกาย จิตใจ และสังคม ซึ่งเปรียบเสมือนเป็นระบบใหญ่ระบบหนึ่ง และจะประกอบด้วยระบบย่อยซึ่งในแต่ละส่วนของระบบย่อยนี้จะมีการประสมประสานและสัมพันธ์ต่อกัน สาเหตุใดก็ตามที่ทำให้ระบบย่อยส่วนใดส่วนหนึ่งได้รับการกระทบกระเทือน จะทำให้มีผลกระทบกระเทือนไปทั้งระบบใหญ่ กล่าวคือถ้ามีสิ่งใดมากระทำโดยตรงต่อร่างกายจะมีผลไปถึงจิตใจและสังคมด้วย Roy เชื่อว่าระบบชีวิตเป็นระบบเปิด จึงเกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นภายในตัวตนเองและจากสิ่งแวดล้อมภายนอก เมื่อมีการปะทะสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมคนเราจึงต้องมีการเปลี่ยนแปลงทั้งส่วนที่อยู่ภายในและภายนอก และจากแนวคิดดังกล่าวนี้ Roy ยังได้กล่าวว่า สิ่งแวดล้อมจัดว่าเป็นตัวป้อนเข้า (Input) ซึ่งเปรียบได้กับตัวกระตุ้นหรือสิ่งเร้าให้บุคคลเกิดการปรับตัว ซึ่งสิ่งเร้าเหล่านี้แบ่งได้เป็น 3 ชนิด คือ

1. สิ่งเร้าเฉพาะ (Focal Stimuli) คือ สิ่งเร้าที่บุคคลกำลังเผชิญอยู่โดยตรงและมีความสำคัญมาก เป็นสิ่งเร้าที่ทำให้บุคคลต้องปรับตัว เช่นความเจ็บป่วยที่กำลังเผชิญอยู่ เป็นต้น
2. สิ่งเร้าที่เกี่ยวข้อง (Contextual Stimuli) คือสิ่งเร้าอื่น ๆ ที่มีอยู่ในสิ่งแวดล้อมนอกเหนือจากสิ่งเร้าเฉพาะ เช่นเพศ อายุ ระดับการศึกษา การสนับสนุนทางสังคมจากบุคคลรอบข้าง รายได้ของครอบครัว ลักษณะของครอบครัว เป็นต้น
3. สิ่งเร้าแฝง (Residual Stimuli) คือลักษณะเฉพาะของตัวบุคคล เช่นความเชื่อทัศนคติ อุปนิสัย ประสบการณ์เดิม และการดำเนินชีวิต เป็นต้น

ผลลัพธ์การปรับตัว

เมื่อมีการปะทะสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมหรือสิ่งเร้าดังกล่าวแล้ว บุคคลจึงจำเป็นต้องมีการปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมหรือเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น ซึ่งกลไกในการปรับตัวนี้จะแสดงออกในพฤติกรรมต่าง ๆ 4 ด้านคือ

1. พฤติกรรมการปรับตัวตามความต้องการด้านสรีระ (Physiological Needs) มีพื้นฐานมาจากความต้องการความมั่นคงทางด้านสรีระ (Physiological integrity) ได้แก่ ความต้องการพื้นฐานในเรื่องการได้รับออกซิเจน อาหาร การขับถ่าย การมีกิจกรรมและการพักผ่อน การป้องกันอันตราย รวมทั้งการควบคุมความรู้สึก ความสมดุลของน้ำและเกลือแร่ การทำงานของระบบประสาทและระบบต่อมไร้ท่อ

2. พฤติกรรมการปรับตัวด้านอัตมโนทัศน์ (Self Concept) เป็นพฤติกรรมการปรับตัวเพื่อตอบสนองความต้องการความมั่นคงทางด้านจิตใจ ซึ่งเกิดจากรู้สึกนึกคิดเกี่ยวกับตนเอง อันมีผลมาจากประสบการณ์และการเรียนรู้ตลอดจนการปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น ความรู้สึกนึกคิดเกี่ยวกับตนเองนี้มีส่วนเกี่ยวข้องกับความคิด ความรู้สึก ความเข้าใจ ความสำนึกที่บุคคลที่มีอยู่ ซึ่งหากบุคคลมีความมั่นคงทางด้านจิตใจ มีความเชื่อมั่นและมองเห็นคุณค่าของตนเองแล้ว การปรับตัวต่อภาวะความกดดันต่าง ๆ จะเป็นไปได้ดีกว่าบุคคลที่มีความรู้สึกต่อตนเองในทางลบ

ในส่วนของการปรับตัวด้านอัตมโนทัศน์นี้แล้ว ตามทัศนะของ Roy ยังสามารถแบ่งอัตมโนทัศน์ออกได้ ดังนี้คือ

2.1 อัตมโนทัศน์ทางด้านร่างกาย (Physical Self) หมายถึง การรับรู้ รูปร่าง หน้าตา การทำหน้าที่ของอวัยวะต่าง ๆ ในร่างกาย หากบุคคลไม่สามารถยอมรับการเปลี่ยนแปลงรูปลักษณ์ต่าง ๆ ของตนได้ บุคคลจะเกิดความรู้สึกสูญเสีย

2.2 อัตมโนทัศน์ทางด้านส่วนบุคคล (Personal Self) เป็นอัตมโนทัศน์ส่วนบุคคลที่เกี่ยวกับตนเองตามความเชื่อ ค่านิยม อุดมคติ คุณค่า ความคาดหวัง ปณิธานทุกอย่างที่บุคคลยึดถืออยู่ในภาวะที่บุคคลรับรู้ว่าจะตนละเมิดกฎเกณฑ์หรือค่านิยมทางสังคมที่ตนมีอยู่ จะแสดงออกถึงความรู้สึกผิดบาปหรือเกิดการตำหนิตนเอง

3. พฤติกรรมการปรับตัวต่อบทบาทหน้าที่ (Role Function) เป็นพฤติกรรมการปรับตัวเพื่อตอบสนองความต้องการและคงไว้ซึ่งความมั่นคงทางสังคม หรือการยอมรับของบุคคลอื่น ในสถานการณ์ใดก็ตามที่บุคคลไม่สามารถปฏิบัติหน้าที่ตามบทบาทของตนเองได้ บุคคลนั้นจะต้องมีการปรับตัวเพื่อให้การแสดงบทบาทของตนเป็นไปได้ตามปกติ

4. พฤติกรรมการปรับตัวด้านการพึ่งพาซึ่งกันและกัน (Interdependence) นับได้ว่าเป็นความต้องการขั้นพื้นฐานของบุคคลในอันที่จะคงไว้ซึ่งความมั่นคงทางสังคม (Social Integrity) เนื่องจากคนเราต้องมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องและพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน การมีความเหมาะสมทั้งในส่วนของ การพึ่งตนเอง การพึ่งผู้อื่น และการให้ผู้อื่นได้พึ่งพาจะมีส่วนช่วยทำให้เกิดความมั่นคงทางด้านจิตใจและสังคมได้

แนวคิดบรรทัดฐานทางสังคม (Social Norms)

การที่จะทำความเข้าใจในพฤติกรรม หรือปรากฏการณ์ใด ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมว่าเป็นสิ่งที่ถูกต้องเหมาะสมหรือไม่เพียงใดนั้น สิ่งสำคัญอันดับแรกคือการศึกษาทำความเข้าใจก่อนว่าบรรทัดฐานที่มีอยู่ในสังคมนั้นได้ให้ค่าความหมายกับพฤติกรรมเหล่านั้นไว้ว่าอย่างไรบ้าง เนื่องจากบรรทัดฐานที่มีอยู่ในสังคม เป็นสิ่งที่เกิดจากการถ่ายทอดและหล่อหลอมจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง โดยต้องไม่ลืมและยอมรับว่ามนุษย์เป็น “สัตว์สังคม” ที่จำเป็นต้องอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่ม ดังที่ ปราโมทย์ ประสาทกุล (2523, น. 84) ได้ขยายความเพิ่มเติมความหมายของการเป็นสัตว์สังคมว่า

ตามปกติแล้วมนุษย์เป็นสัตว์สังคมที่อยู่รวมกันเป็นหมู่เหล่า เหตุผลของมนุษย์จึงมักอิงเหตุผลของสังคมเป็นหลักใหญ่ กล่าวคือ ในการที่จะกระทำการสิ่งหนึ่งสิ่งใดนั้น แต่ละบุคคลในฐานะสมาชิกของสังคมจะยึดเอากฎเกณฑ์หรือบรรทัดฐานที่สังคมวางไว้เป็นหลักหรือเป็นแนวทาง กฎเกณฑ์หรือบรรทัดฐานที่สังคมวางไว้นั้นเป็นกลไกอย่างหนึ่งที่จะทำให้มนุษย์รวมกลุ่มอยู่ด้วยกันได้อย่างสงบสุข

ประกอบกับสิ่งที่ เมอ (Schur, 1984, p. 9) ได้นำเสนอไว้ว่าในสังคมที่เฉพาะเจาะจงสังคมหนึ่ง และในเงื่อนไขช่วงระยะเวลาหนึ่ง จะมีมาตรฐานเชิงบรรทัดฐานที่แน่นอนจำนวนหนึ่งที่มีอิทธิพลครอบงำคนในสังคมนั้นอยู่

โดยมีบุคคลในสังคมจะยึดเอาเกณฑ์บรรทัดฐานดังกล่าวนี้เป็นเกณฑ์ในการประเมินตัดสินพฤติกรรม รวมถึงการมีปฏิริยาตอบโต้ทั้งในส่วนการยอมรับและการปฏิเสธ ทำให้ผู้หญิงที่ยอมรับบรรทัดฐานดังกล่าวไว้ค่อนข้างสูงยอมทำตามบรรทัดฐานนั้น และจะรู้สึกผิดเมื่อมีพฤติกรรมที่ละเมิดบรรทัดฐานเหล่านั้น (Schur, 1984, p. 11)

บรรทัดฐานเกี่ยวกับความเป็นแม่ (Motherhood Norms)

บทบาทความเป็นแม่ นับว่าเป็นบทบาทที่สังคมให้ความสำคัญยิ่งสำหรับผู้หญิง ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน จากการศึกษาพบว่าบทบาทความเป็นแม่ได้ถูกให้ความสำคัญอย่างเด่นชัดในยุคสมัยสร้างชาติของ จอมพล ป.พิบูลสงคราม (พ.ศ. 2481-2487) โดยได้มีการริเริ่มการกำหนดนโยบายเกี่ยวกับผู้หญิงหลายประการ ทั้งบทบาทของผู้หญิงที่มีต่อสังคม การเมือง เศรษฐกิจ และด้านการป้องกันประเทศ หนึ่งในนั้นคือการกำหนดบทบาทของผู้หญิงในฐานะที่เป็นแม่พิมพ์ของชาติ กล่าวคือ การเสนอว่า การสร้างชาติด้วยการสร้างกำลังประชานิยมนี้ ผู้หญิงเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในทางธรรมชาติ ในอันที่จะให้กำเนิดทารกและเลี้ยงดูทารกให้เติบโตเป็นกำลังสำคัญของชาติ นั้นรัฐบาลจอมพล ป. จึงได้กำหนดนโยบายเกี่ยวกับผู้หญิงไทยขึ้น โดยมุ่งส่งเสริมให้ผู้หญิงไทยรู้จักปรับปรุงตนเองให้สวยงามเพื่อจะได้มีโอกาสแต่งงาน รู้จักรักษาสุขภาพอนามัยให้แข็งแรงเพื่อให้มีร่างกายอุดมสมบูรณ์ และสามารถให้กำเนิดบุตรได้จำนวนมาก ๆ (นันทิรา ขำภิบาล, 2530, น. 114)

นอกเหนือจากนี้แล้วในยุคสมัยดังกล่าวยังมีการสร้างทัศนคติที่เกี่ยวกับบทบาทความเป็นแม่ของผู้หญิงอีกว่าหากผู้หญิงคนใดที่ไม่สามารถมีลูกหรือให้กำเนิดบุตรได้ นับว่าผู้หญิงคนนั้นเป็นผู้ที่ไม่ได้สร้างประโยชน์ให้กับประเทศชาติเลย

แม้ว่ายุคสมัยของการสร้างค่านิยมและทัศนคติดังกล่าวจะผ่านพ้นไปแล้ว แต่ความเชื่อลักษณะเช่นนี้ก็ยังสามารถถ่ายทอดให้คนในสังคมรุ่นต่อ ๆ มาเชื่อว่าบทบาทการเป็นแม่เป็นบทบาทที่มีความสำคัญยิ่งเหนือกว่าบทบาทอื่นใดของการเกิดเป็นลูกผู้หญิง ดังนั้นหากผู้หญิงปฏิเสธการมีลูก โดยเฉพาะอย่างยิ่งการฆ่าหรือทำลายลูกในท้องของตนเองย่อมเป็นการประพฤติปฏิบัติที่ขัดแย้งกับบรรทัดฐานของสังคม รวมถึงเป็นการกระทำในสิ่งที่ไม่ดีบาปอย่างไม่น่าให้อภัย

ประกอบกับบทบาทความเป็นแม่เป็นบทบาทที่ได้รับการยกย่องจากสังคม ดังนั้นหากผู้หญิงละเมิดบรรทัดฐานแห่งความเป็นแม่ก็จะถูกมองว่าเป็นผู้เบี่ยงเบน และจะได้รับแรงกดดันตลอดจนการลงโทษทั้งทางตรงและทางอ้อมจากคนในสังคม แรงกดดันและการลงโทษต่าง ๆ อาจจะเป็นการชู้ชิบนินทา การประณาม หรือตัดการสมาคมด้วย การละเมิดบรรทัดฐานแห่งความเป็นแม่ของผู้หญิง เช่นผู้หญิงที่แต่งงานแล้วแต่ไม่ต้องการมีบุตรจะถูกมองว่าผิดธรรมชาติเจ็บป่วย หรือเห็นแก่ตัว ไม่ต้องการจะรับผิดชอบในบทบาทความเป็นแม่ (Delamont, 1980, p. 198, อ้างถึงใน คณิตา โพธิ์ชนะพันธุ์, 2538, น. 17) แต่การปฏิบัติตามบรรทัดฐานเกี่ยวกับความเป็นแม่ไม่ได้หมายถึงเพียงการเลือกที่จะมีบุตร แต่รวมถึงการต้องมีบุตรในสถานการณ์แวดล้อมที่เป็นที่ยอมรับด้วยการแต่งงานหรือการมีสามีตามแบบแผนที่สังคมยอมรับ ผู้หญิงที่

ตั้งครมรณอกสมรสหรือนอกกฎหมายจะได้รับการประณาม เช่น “ท้องไม่มีพ่อ” เป็นต้น และยิ่งไปกว่านั้นบรรทัดฐานเกี่ยวกับความเป็นแม่ยังมีอิทธิพลต่อปฏิภริยารุนแรงของสังคมที่มีต่อการทำแท้งและการประณามผู้หญิงที่ทำแท้งว่าเป็นผู้ไม่มีความรับผิดชอบ ไร้ศีลธรรม โดยเฉพาะในสังคมไทยที่ประณามและตำหนิผู้หญิงที่ทำแท้งว่าเป็นผู้หญิงที่มีความประพฤติไม่ดี สำนอนทางเพศและโหดร้ายฆ่าลูกได้ (ศุภมาส เศรษฐพงษ์กุล และ ปาจารย์ ผลประเสริฐ, 2536, น. 174, อ้างถึงใน คณิตา โพธิ์ชนะพันธุ์, 2538, น. 17)

บรรทัดฐานเกี่ยวกับความเป็นแม่ดังที่ได้กล่าวมาในข้างต้น จึงเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นว่าการยึดมั่นในบรรทัดฐานดังกล่าวมีแนวโน้มที่จะทำให้ผู้หญิงเสี่ยงต่อการถูกสังคมตีค่าว่ากระทำผิดในสถานการณ์ต่าง ๆ ได้ง่ายขึ้น ไม่ว่าจะเป็ความไม่ต้องการที่จะมีบุตร หรือแม้แต่การมีบุตรในเวลาที่ไม่เหมาะสม เช่นยังไม่ได้แต่งงาน เป็นต้น บรรทัดฐานทางสังคมจึงมีอิทธิพลอย่างสูงต่อกระบวนการตัดสินใจของผู้หญิงที่ตั้งครมรณไม่เพียงประสงค์ในการกำหนดทางเลือกของตนเองเนื่องจากสังคมส่วนใหญ่ให้ออกาสเฉพาะการตั้งครมรณที่ถูกต้องตามประเพณีและระเบียบแบบแผนของสังคมเท่านั้น ดังนั้นการตั้งครมรณที่เกิดมาจากความไม่พร้อมหรือเป็นครมรณที่ไม่มีชายโดยอมรับจึงเป็นการฝ่าฝืนและละเมิดบรรทัดฐานที่มีอยู่

นอกเหนือจากบรรทัดฐานทางสังคมในเรื่องเกี่ยวกับความเป็นแม่แล้ว บรรทัดฐานเกี่ยวกับเรื่องเพศ (Sexuality Norms) ยังนับว่าเป็นอีกบรรทัดฐานหนึ่งของสังคมที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับประเด็นเรื่องการเผชิญปัญหาภาวะวิกฤตภายใต้การตั้งครมรณต่อของสตรี

บรรทัดฐานเกี่ยวกับเรื่องเพศ (Sexuality Norms)

บรรทัดฐานทางสังคมที่เกี่ยวกับเรื่องเพศ นับว่าเป็นอีกบรรทัดฐานหนึ่งที่มีอิทธิพลอย่างสูงต่อกระบวนการตัดสินใจเพื่อแสวงหาทางเลือกต่าง ๆ ของผู้หญิงที่ตั้งครมรณ การทำความเข้าใจถึงบรรทัดฐานเกี่ยวกับเรื่องเพศของแต่ละสังคมว่ามีลักษณะอย่างไร และให้ค่าความสำคัญมากมายเพียงใดนั้น ย่อมช่วยให้ทราบได้ว่าคนในสังคมนั้น ๆ จะมีระดับการยอมรับต่อปรากฏการณ์การตั้งครมรณไม่เพียงประสงค์เพียงใดได้ด้วยเช่นกัน

บรรทัดฐานเกี่ยวกับเรื่องเพศ โดยเฉพาะในสังคมไทยนั้น มีเรื่องเพศที่พอจะกล่าวถึงได้ เช่นเพศชายเป็นใหญ่กว่าเพศหญิง เพศชายสามารถแสดงออกซึ่งความต้องการทางเพศได้ เพศชายสามารถมีความสัมพันธ์ทางเพศก่อนแต่งงานได้โดยสังคมไม่ตำหนิ หรือแม้แต่การที่เพศชายไม่จำเป็นต้องมีหน้าที่ยุ่งเกี่ยวกับงานบ้านและการเลี้ยงดูบุตร สิ่งเหล่านี้ล้วนแต่เป็นค่านิยมของสังคมต่อเพศชาย ในขณะที่เดียวกันเพศชายเองก็มีค่านิยมเกี่ยวกับเพศหญิงว่าต่ำต้อยกว่าตน

เพศหญิงเป็นเพียงเครื่องสนองความต้องการทางเพศ การอบรมเลี้ยงดูลูกหรือภาระหน้าที่ในงานบ้านต้องเป็นของผู้หญิง (วันทนีย์ วาสิกะสิน, 2526, น. 57)

นอกเหนือจากแนวคิดเรื่องบรรทัดฐานเกี่ยวกับเรื่องเพศ (Sexuality Norms) แล้ว แนวคิดมาตรฐานเชิงซ้อน (Double Standard) ยังเป็นอีกแนวคิดหนึ่งที่มีรายละเอียดใกล้เคียงและคาบเกี่ยวกับแนวคิดในข้างต้น ซึ่ง วิระดา สมสวัสดิ์ (2544, น. 81) ได้ให้ความหมายของมาตรฐานเชิงซ้อนไว้ว่า “มาตรฐานเชิงซ้อน (Double Standard) หมายถึง การประเมินสถานการณ์เดียวกันให้แตกต่างกัน และลงความเห็นในการปฏิบัติที่แตกต่างกัน” ซึ่งจากบทความดังกล่าวได้อธิบายเพิ่มเติมว่า การเลือกปฏิบัติที่แตกต่างกันนั้นมีให้เลือกปฏิบัติเฉพาะแต่ละเพศเท่านั้น แต่ยังหมายรวมถึงอคติและการกีดกันในแง่ของเชื้อชาติ เผ่าพันธุ์ ชนชั้น หรือลักษณะทางสังคมบางอย่างของคนบางคนหรือคนบางกลุ่มด้วยเช่นกัน ซึ่งมีความหมายที่สอดคล้องกับคำกล่าวของ วันทนีย์ วาสิกะสิน (2526, น. 85) ที่ว่ามาตรฐานเชิงซ้อน (Double Standard) หมายถึงค่านิยมที่เมื่อฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดกระทำในสิ่งเดียวกันกับที่อีกฝ่ายหนึ่งกระทำ แต่กลับถูกประณามเช่นค่านิยมในการมีเพศสัมพันธ์ก่อนสมรส

แม้ความหมายของคำว่ามาตรฐานเชิงซ้อนจะครอบคลุมการเลือกปฏิบัติหรือเลือกตัดสินในบุคคลกลุ่มต่าง ๆ ที่ไม่จำเพาะเจาะจงว่าต้องหมายถึงเฉพาะกลุ่มเพศหญิงและเพศชายเพียงอย่างเดียว แต่จากการศึกษาประเด็น “สตรีตั้งครรภ์และหลังคลอดกับภาวะทางร่างกายและบทหนักทางจิตใจในเรื่องความงาม” นั้น จะพบว่าแนวคิดดังกล่าวมีความเกี่ยวข้องโดยตรงกับประเด็นทางเพศ ซึ่งมีการเลือกปฏิบัติระหว่างเพศหญิงและชายที่แตกต่างกันอย่างเห็นได้ชัด

จากการศึกษาวิจัยเรื่องกระบวนการกลายเป็นหมอนวด ศุภีมาน วงศ์สุภาพ (2530, น. 62) ได้กล่าวไว้ว่า มาตรฐานเชิงซ้อนเป็นผลมาจากโครงสร้างทางสังคมที่เน้นความเป็นใหญ่ของชายเหนือกว่าหญิง โดยที่สังคมให้สิทธิ์ต่าง ๆ แก่ผู้ชายมากกว่าผู้หญิง และถือว่าการแบ่งสรรสิทธิ์ต่าง ๆ ในลักษณะดังกล่าวเป็นสิ่งที่ถูกต้อง โดยเนื้อแท้ของมาตรฐานเชิงซ้อนนี้แล้ว ได้บ่งชี้และนิยามสิทธิหน้าที่สำหรับชายและหญิงแตกต่างกันในหลาย ๆ แ่ง สิ่งที่ถูกนิยามให้แตกต่างกันอย่างเห็นชัดก็คือ สิทธิของผู้ชายที่จะมีความสัมพันธ์ทางเพศกับเพศตรงข้ามได้หลาย ๆ คน ในขณะที่พฤติกรรมเดียวกันผู้หญิงเป็นผู้กระทำจะถูกลงโทษอย่างรุนแรงทั้งจากกฎหมายและศีลธรรม สิ่งนี้ได้สะท้อนและกำหนดรูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างเพศที่ผู้ชายมีอำนาจเหนือกว่าผู้หญิง จึงเป็นการง่ายที่ผู้ชายจะสร้างหรือสงวนสิทธิพิเศษเกี่ยวกับเรื่องเพศไว้ในเฉพาะหมู่ผู้ชาย ดังนั้น รูปแบบพฤติกรรมทางเพศที่มีมาตรฐานเชิงซ้อนอยู่เบื้องหลัง จึงเปิดโอกาสให้ผู้ชายแสวงหาความสุขทางเพศ เน้นความพึงพอใจของตนและความสุขทางกาย แต่เข้มงวดในเรื่องพฤติกรรมทางเพศของผู้หญิง โดยเฉพาะการสงวนความบริสุทธิ์ของเพศหญิง

ลักษณะดังที่ได้กล่าวมานี้คือสิ่งที่สามารถอธิบายได้อย่างชัดเจนว่า มาตรฐานเชิงซ้อนในเรื่องเพศที่มีอยู่ในสังคมไทย คือสิ่งสำคัญที่มีส่วนผลักดันให้พฤติกรรมที่ผู้หญิงกระทำถูกตีค่าว่ามีความผิดอย่างร้ายแรงจนไม่น่าให้อภัย ทั้งที่พฤติกรรมเหล่านั้นคือสิ่งเดียวกันกับสิ่งที่ผู้ชายประพฤติปฏิบัติอยู่

สอดคล้องกับที่ กฤตยา อาชวนิจกุล (2538, น. 135) ได้กล่าวไว้เกี่ยวกับมาตรฐานเชิงซ้อนที่มีอยู่ในสังคมไทยว่า

รากเหง้าของปัญหาครอบครัวและสุขภาพของหญิงไทยมาจากมาตรฐานซ้อนเรื่องพฤติกรรมทางเพศในสังคมไทย โดยเฉพาะโอกาสในชีวิตที่แตกต่างกัน ระหว่างเด็กผู้หญิงและเด็กผู้ชายในครอบครัว โดยเฉพาะการเรียนรู้เรื่องเพศที่สังคมไทยให้อิสระเรื่องนี้ต่อผู้ชาย จนดูเหมือนไม่ต้องรับผิดชอบอะไรทั้งสิ้น การมีประสบการณ์ทางเพศก่อนแต่งงานเป็นเรื่องที่ผู้ชายควรทำ เป็นเรื่องปกติมาก เป็นเรื่องสบายมาก ไม่มีปัญหาอะไรทั้งสิ้น จะเรียนรู้สักกี่ครั้งก็เหิน กับคนที่คน ก่อนแต่งงานและหลังแต่งงานแล้วก็ไม่ใช่เรื่องเสียหายร้ายแรงอะไร แต่สำหรับผู้หญิงแล้ว คนไหนมีเพศสัมพันธ์ก่อนแต่งงานจะถูกมองว่าทำในสิ่งที่ไม่สมควร ถ้าทำหลายครั้งกับคนหลายคนก็จะถูกตราหน้าว่าชั่วร้ายต่าง ๆ นานา

กฎเกณฑ์และบรรทัดฐานทางสังคมในเรื่องมาตรฐานเชิงซ้อนที่มีอยู่นี้ จะมีการถ่ายทอดซ้ำแล้วซ้ำเล่าจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง โดยผ่านกระบวนการหล่อหลอมและขัดเกลาทางสังคม ความคิดลักษณะนี้ย่อมปลูกฝังให้คนทั่วไปเชื่อว่าผู้ชายคือเพศที่แสดงถึงความเป็นผู้นำเป็นเพศที่เข้มแข็ง สามารถทำอะไรได้มากกว่าผู้หญิง ขณะเดียวกันภาพลักษณะของผู้หญิงที่ถูกหล่อหลอมก็จะเป็นเพียงแค่มือตามที่อ่อนแอ ต้องอ่อนหวาน ไร้กังวลสงวนตัว ไม่ยุ่งเกี่ยวและประพฤติผิดในเรื่องเพศ รวมถึงการอยู่ในโอวาทของพ่อและสามีตลอดเวลา ซึ่งหากผู้หญิงคนใดฝ่าฝืนลักษณะดังกล่าว ก็จะถูกตำหนิและถูกสังคมลงโทษด้วยวิธีการต่าง ๆ นานา เช่นการดูถูกเหยียดหยาม ถูกนินทา หรือแม้แต่การไม่คบค้าสมาคมด้วย

การนำเอาแนวคิดเรื่องบรรทัดฐานที่เกี่ยวกับความเป็นแม่ (Matherinity Norms) บรรทัดฐานที่เกี่ยวกับเรื่องเพศ (Sexuality Norms) และแนวคิดมาตรฐานเชิงซ้อน (Double Standard) มาใช้ในการศึกษาครั้งนี้ เนื่องจากการตั้งครมภ์เป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับพฤติกรรมทางเพศและบทบาทการเป็นแม่ของผู้หญิง การศึกษาปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นจริงในสังคมโดยผ่านการอธิบายด้วยแนวคิดเหล่านี้จะช่วยให้สามารถเข้าใจในประเด็นที่ศึกษาได้ชัดเจนมากยิ่งขึ้น

วาทกรรมความงาม

ผู้หญิงในสังคมได้ถูกควบคุมผ่านวาทกรรมความงามมาโดยตลอดตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน เพียงแต่วิธีการควบคุมที่เปลี่ยนแปลงไปในแต่ละยุคสมัยเท่านั้น ดังที่ Davis (1995, p. 41) กล่าวว่า แม้ว่าอุดมคติความงามจะเปลี่ยนแปลงไปในแต่ละยุคสมัย แต่สิ่งที่คงอยู่เสมอคือความงามของผู้หญิงจะถูกยกย่องว่าเป็นสิ่งจำเป็นและเป็นสิ่งที่คุ้มค่าแก่การทุ่มเทเวลาและเงินทอง แม้กระทั่งความเจ็บปวดหรือชีวิตเพื่อให้ได้มาซึ่งความงาม ซึ่งเมื่อพิจารณาข้อความนี้ ผู้ศึกษารู้สึกเห็นด้วยและเป็นความจริงที่เราพบเห็นได้ในทุกยุคทุกสมัยในประวัติศาสตร์ความงามของผู้หญิงทั่วโลก ตัวอย่างเช่น การมัดเท้าของผู้หญิงจีนในอดีตเนื่องจากผู้ชายจีนในยุคนั้นกำหนดว่าเท้าเรียวเล็กกะจิดริดแบบดอกบัวตูมเป็นความงามที่พึงปรารถนา เป็นสุดยอดของความงาม นอกจากนี้ยังสร้างความรู้จวนใจเรื่องอารมณ์เพศอีกด้วย ผู้หญิงจีนในยุคนั้นต้องทนทุกข์ทรมานอย่างมากบนเท้าเรียวเล็ก ที่เธอไม่สามารถเดินไปไหนมาไหนด้วยตนเอง ต้องมีคนแบกไปหรือไม่ก็ใช้วิธีมัดไปบนพื้นบ้านเอง หรือหญิงสาวตะวันตกในยุคนั้นนิยมสวมใส่เครื่องรัดเอว (คอร์เซต) รัดเอวให้กว้าง ดันหน้าอกให้ล้น ด้วยค่านิยมที่สังคมกำหนดว่าเรือนร่างแบบนี้จึงเป็นเรือนร่างของผู้หญิงสาวที่งดงามอย่างแท้จริง ผู้หญิงตะวันตกต้องเผชิญกับปัญหาเรื่องสุขภาพภายใต้เครื่องรัดเอว (คอร์เซต) นี้ ทั้งปัญหาการหายใจได้ไม่เต็มที่ หายใจได้เพียงสั้น ๆ แต่เธอก็ต้องทนต่อความเจ็บป่วยนี้เป็นเวลาหลายศตวรรษ แม้แต่ในปัจจุบันที่มีความทันสมัยของเทคโนโลยีมากขึ้น ผู้หญิงกลับต้องทำร้ายตนเองมากขึ้นไปอีกเพื่อให้ได้มาซึ่งความงามในอุดมคติแบบใหม่ นั่นคือการทำศัลยกรรมความงามที่ทำให้ผู้หญิงในปัจจุบันสามารถเลือกสรรความงามดังใจต้องการได้ แม้ว่าเธอจะต้องแลกมาด้วยความเจ็บปวดหรือบางครั้งแลกมาด้วยชีวิต ผู้หญิงจำนวนมากก็ยังเลือกและยอมที่จะเสี่ยงเพื่อให้ได้มาซึ่งความงามอยู่ดี

จึงอาจกล่าวได้ว่า ร่างกายของผู้หญิงนั้นเป็นเหมือนจุดศูนย์กลางที่ถูกให้ความสำคัญในเรื่องของวาทกรรมความงามที่หลากหลายผ่านหลายมิติ หลายมุมมอง ร่างกายของผู้หญิงถูกวางให้เป็นจินตภาพที่สามารถจะประกอบสร้างขึ้นมาได้ โดยผ่านเครื่องมือหลายอย่าง เช่น วิทยาศาสตร์สมัยใหม่ เทคโนโลยีทางการแพทย์ สื่อโฆษณา (Davis, 1995, p. 17) ซึ่งภายใต้เครื่องมือเหล่านี้ล้วนเป็นการประกอบสร้างวาทกรรมความงามของผู้หญิง ทำให้ผู้หญิงรู้สึกว่าเรื่องของความงามเป็นเรื่องปกติวิสัย ทำให้ผู้หญิงรู้สึกยินยอมพร้อมใจที่จะปฏิบัติตามโดยไม่มีการต่อต้าน นั่นคือการควบคุมร่างกายของผู้หญิงจึงเป็นเหมือนการแสดงอำนาจในการสร้างระเบียบวินัยในการใช้ควบคุมร่างกาย เช่น เรื่องของความผอม เป็นรูปแบบหนึ่งของการออกกระเปียบกฎเกณฑ์ในการควบคุมร่างกายให้กินหรือไม่กินอะไร เป็นการฝึกปรับเปลี่ยนระบบการกินอาหาร

ของร่างกาย ดังนั้น การอดอาหารเป็นเหมือนการบีบบังคับควบคุมร่างกายให้ผอมและสวยงามตามอุดมคติความงามในยุคปัจจุบัน โดยการสร้างค่านิยมว่าความอ้วนเป็นสิ่งน่ารังเกียจ รูปร่างที่อ้วนเป็นการแสดงออกถึงความไร้ระเบียบวินัยที่จะควบคุมตนเอง คนอ้วนถูกจัดให้เป็นคนอื่น ๆ (other) ในสังคม นอกเหนือจากเรื่องของความอ้วนแล้ว ร่างกายของผู้หญิงยังถูกผนวกกับเรื่องของสุขภาพอีก นั่นคือความอ้วนเป็นเรื่องของการไม่รู้จักระวังตัวเองในการกิน ทำให้สุขภาพไม่ดีและเป็นที่มาของโรคภัยต่าง ๆ ตามมา

โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในปัจจุบันที่สื่อโฆษณาได้เข้ามามีบทบาทในการปลูกฝังค่านิยมความงามตามอุดมคติอย่างมาก ไม่ว่าจะเป็นวาทกรรมความงามเรื่องของความอ้วน-ความผอม ความดำ-ความขาว ความสวย-ซีริว การนำเสนอสื่อโฆษณาในชีวิตประจำวันทั้งทางโทรทัศน์ วิทยุ นิตยสาร หนังสือพิมพ์ รวมทั้งสื่ออิเล็กทรอนิกส์-อินเทอร์เน็ต ซึ่งเราไม่อาจปฏิเสธได้ว่าสื่อโฆษณาเหล่านี้สามารถเข้าถึงผู้หญิงทุกกลุ่มเป้าหมาย ทุกชนชั้น ทุกสถานที่ รวมถึงความถี่ของการนำเสนอที่ทำให้ผู้หญิงเกิดการยอมรับและเห็นว่าเรื่องวาทกรรมความงามเหล่านี้เป็นเรื่องปกติที่พบเห็นได้ทั่วไปในสังคม โดยมีต้นแบบความงามคือ ดารา นักร้อง นางแบบ บุคคลที่มีชื่อเสียงในสังคม

มิเชล ฟูโก (Foucault, 1984, p. 98) เป็นนักคิดอีกผู้หนึ่งที่ส่งเสริมเรื่องการรื้อถอนสารัตถะของปัจเจกเรื่องอำนาจและความรู้ที่ช่วยทำลายมายาคติเรื่องปัจเจกภาพ ฟูโกเห็นว่าความเป็นปัจเจกเป็นผลของวาทกรรม (Discourse) และปฏิบัติการทางวาทกรรม (Discursive Practice) คำว่าวาทกรรม หมายถึง การผลิตความหมายเกี่ยวกับความจริงในเรื่องต่าง ๆ ซึ่งหมายรวมถึงการผลิตชุดของความรู้กฎเกณฑ์และข้อปฏิบัติทางสังคม (อภิญา เพ็ญฟูสกุล, 2546) วัฏจักรที่มีอัตลักษณ์ความงาม และมีความเชื่อว่า ผู้หญิงสวย คือ ผู้หญิงผอม ก็ติดอยู่ในกรอบของวาทกรรมเช่นกัน โดยวาทกรรมที่ว่านี้สังคมเป็นผู้กำหนด เป็นบริบททางสังคมที่ผ่านกระบวนการของสื่อ ที่มีภาพตัวแทนความผอม คือ ดาราและนางแบบ

องค์ประกอบความงาม

ดังที่กล่าวมาในตอนต้นแล้วว่า เราสามารถประเมินองค์ประกอบความงามที่สังคมกำหนด และประเมินคุณค่าความงามของผู้หญิงได้เป็นสององค์ประกอบคือ

1. **ความงามทางกายภาพ (body)** ได้แก่รูปร่าง หน้าตา ผิวพรรณ ซึ่งถือเป็นรูปลักษณะภายนอกที่มีติดตัวคน ๆ นั้นมาแต่กำเนิด เช่นเรื่องของผิวพรรณความละเอียด ความหยาบ เรื่องของสีผิวดำ-ขาว เรื่องของรูปร่างอ้วน-ผอม-สูง-เตี้ย เป็นต้น ซึ่งในเรื่องของร่างกาย

รูปร่าง หน้าตาดีในอดีตถือว่าเป็นทุนเดิมที่พ่อแม่ให้มาหรือเป็นเรื่องของบุญกรรมแต่ชาติปางก่อน ในขณะที่ปัจจุบันนี้เรื่องของร่างกายและรูปร่าง หน้าตากลายเป็นสิ่งที่ผู้หญิงสามารถแสวงหามาได้ โดยหลากหลายวิธี ผู้หญิงสามารถใช้ร่างกายซึ่งถือเป็นทุนทางกายภาพให้กลายเป็นทุนทางสังคม ทุนทางวัฒนธรรมหรือทุนทางเศรษฐกิจได้

2. **ความงามทางจิตใจ** (mind) นอกจากความงามของร่างกาย รูปร่างหน้าตาแล้ว สังคมยังมีการให้ค่าความงามของผู้หญิงจากจริต ลีลา ท่าทาง ที่ผู้หญิงแสดงออกมา เช่นผู้หญิงที่เรียบร้อยเหมือนผ้าพับไว้ มีความเป็นกุลสตรี หรือผู้หญิงที่กระตือรือร้นเป็นมัดดีดกะโหลก หญิงสาวที่มีจิตใจที่กล้าหาญสามารถออกรับคู่เคียงกับบุรุษได้ ผู้หญิงที่ทำงานนอกบ้าน ผู้หญิงที่มีความมั่นใจในตัวเอง มีความกล้าแสดงออกต่อที่สาธารณะ เป็นต้น ซึ่งจริต ลีลา ท่าทางการแสดงออกของผู้หญิงนี้ เป็นสิ่งที่ผู้หญิงได้รับมาจากการฝึกฝนอบรมกันได้ โดยในอดีตมีสถาบันที่ถือว่าเป็นมหาวิทยาลัยแห่งการฝึกอบรมคือ พระบรมมหาราชวัง ผู้หญิงที่ผ่านการอบรมฝึกฝนและใช้ชีวิตอยู่ในพระบรมมหาราชวังถือได้ว่าเป็นผู้หญิงที่มีความงามทางจริต ลีลา กิริยาอันเป็นความงามตามอุดมคติที่สังคมคาดหวังไว้ ในขณะที่หญิงสาวที่ไม่มีโอกาสเข้าอบรมฝึกฝนในพระบรมมหาราชวังนั้นก็ได้รับการอบรมอีกแบบหนึ่ง คือต้องมีความแข็งแกร่งสามารถทำงานนอกบ้าน เพื่อช่วยเหลือครอบครัวในด้านเศรษฐกิจไปพร้อม ๆ กับการดูแลบ้านเรือนได้ด้วย ในขณะที่ผู้หญิงยุคใหม่ต้องมีความกล้าแสดงออก มีความคล่องตัวสูง บุคลิกปราดเปรียวว่องไว กล้าได้ตอบกล้าแสดงออกทางความคิด ซึ่งการแสดงออกเหล่านี้เป็นสิ่งที่ผู้หญิงถูกอบรมจากสถาบันครอบครัวและสถาบันการศึกษาในแบบสมัยใหม่ รวมถึงค่านิยมที่เปลี่ยนแปลงไปของสังคม อันมีส่วนทำให้การแสดงออกของผู้หญิงในสังคมไทยเปลี่ยนแปลงไปด้วยเช่นกัน

3. **ความงามแบบประดับ หรือสิ่งที่ห่อหุ้มร่างกาย** (carapace) ซึ่งถือเป็นส่วนหนึ่งในองค์ประกอบความงามที่สำคัญ สิ่งที่ห่อหุ้มร่างกายที่สามารถเห็นได้จากภายนอกนี้ ได้แก่ เครื่องแต่งกาย เครื่องประดับ ทรงผมที่ใช้ประดับตกแต่งห่อหุ้มร่างกายเพื่อให้ตนเองดูแปลกแยกและแตกต่างจากคนอื่น ซึ่งการแสดงออกถึงความแตกต่างนี้เท่ากับเป็นการบอกสังกัดของคนนั้น ๆ โดยนัยยะได้ นอกจากนี้การเลือกใช้เครื่องประดับที่มีราคาแพง มีความประณีต หายาก เหมือนเป็นการสร้างค่า การเผยแพร่พร่างกายให้ผู้สวมใส่ดูโดดเด่นกว่าผู้อื่นด้วย

4. **ความงามทางความรู้** ได้แก่ ความรู้ การศึกษา ความงามในมิตินี้เป็นความงามที่คนเราสร้างสรรค์หรือชวนขวยมา เพื่อเป็นการเพิ่มค่าให้ตัวเอง เพื่อให้มีความแตกต่างกับคนอื่นได้เช่นเดียวกับความงามแบบประดับ นั่นคือความงามนี้ไม่ได้เป็นสิ่งที่ติดตัวคนเรามาแต่เกิดแต่เป็นสิ่งที่คนเราสามารถแสวงหาและปรุงแต่งได้

เป็นที่น่าสังเกตว่า ความงามทั้งสี่มิตินั้นนอกจากจะใช้เป็นสิ่งบอกมาตรฐานความงามของสตรีแล้ว คนในสังคมยังใช้องค์ประกอบความงามทั้งสี่มิตินี้เป็นเครื่องชี้วัดและเป็นเครื่องแสดงออก ถึงความแตกต่างทางด้านเชื้อชาติ ชนชั้น วัฒนธรรมอีกด้วย ตัวอย่างเช่น

- **ชนชั้น** ในอดีตที่มีกฎหมายที่ห้ามคนธรรมดาสามัญแต่งกายด้วยเสื้อผ้าและเครื่องประดับบางชนิดที่ใช้เฉพาะสำหรับชนชั้นสูงเท่านั้น แต่ในปัจจุบันถ้าใครมีฐานะร่ำรวยก็สามารถซื้อหาเสื้อผ้าเครื่องประดับมาประดับประดาได้มากเท่าที่ตนเองพอใจ นั่นหมายถึงความงามระดับเหล่านี้ไม่ได้เป็นสิ่งที่แสดงออกถึงความเป็นชนชั้นของบุคคลอีกต่อไป แต่กลับเป็นการบ่งบอกถึงฐานะทางเศรษฐกิจมากกว่า

- **เชื้อชาติ** การนุ่งผ้าขึ้นหรือไว้ผมมวยเคยถูกมองว่าเป็นเครื่องแต่งกายที่แสดงออกถึงความเป็นคนเหนือหรือคนลาว (ซึ่งในอดีตนั้นยังถูกเหยียดว่าเป็นบ้านป่าเมืองเถื่อน ถ้าหลังไม่มีความเจริญ) แต่เมื่อมาถึงในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว การนุ่งขึ้นและไว้ผมมวย กลับถือเป็นพระราชานิยมที่ผู้หญิงควรประพฤติปฏิบัติตาม ไม่มีใครมาดูถูกเหยียดหยามว่าเป็นลาวไว้ผมมวยนุ่งขึ้นอีกต่อไป

- **วัฒนธรรม** ในยุครัฐนิยมการสวมถุงเท้า การใส่รองเท้า การสวมหมวก เป็นการแสดงออกถึงความมีวัฒนธรรม แม้สิ่งเหล่านี้จะไม่เอื้ออำนวยต่อการใช้ชีวิตประจำวันของคนในสังคมบางกลุ่ม บางอายุ บางอาชีพ เช่นชาวนา ชาวสวนที่ต้องทำงานในท้องนา ในสวน ย่อมไม่สะดวกที่จะมาสวมหมวกที่สวยงาม เพราะด้วยอาชีพแล้วการสวมงอบน่าจะเหมาะสมมากกว่า การสวมหมวก หรือการที่สตรีชั้นสูงในพระราชสำนักเปลี่ยนเครื่องแต่งกายจากหมสไบ นุ่งโจงกระเบนมาเป็นเสื้อทรงแขนหมูแฮม ผ้าลูกไม้เพื่อแสดงถึงความทันสมัยแบบตะวันตก ทั้งแบบเสื้อผ้าที่เป็นแฟชั่นทางตะวันตกต้องไปจ้างร้านเสื้อผ้าฝรั่งตัดเย็บ และผ้าลูกไม้ราคาแพงที่นำเข้ามาจากต่างประเทศ ในขณะที่ยุคปัจจุบันที่คนในสังคมไทย เรานิยมใช้ของแบรนด์เนมเพราะมันมีความหมายทางสัญลักษณ์ คือเป็นการแสดงออกถึงความมีฐานะเพราะสินค้าแบรนด์เนมมักมีราคาสูง นอกจากนี้ยังเป็นการแสดงออกถึงความมีรสนิยม ความทันสมัย เพราะสินค้าแบรนด์เนมมักเป็นสินค้านำเข้าจากต่างประเทศ

โครงการร่างกาย (Body project) กับความงามที่สร้างและเปลี่ยนแปลงได้

ความรู้สึกมีปมด้อยของผู้หญิงที่มีรูปร่าง หน้าตาไม่เข้าตามความงามอุดมคติที่ใช้ความงามแบบตะวันตกเป็นเกณฑ์มาตรฐาน และจากการที่วัฒนธรรมกระแสหลักเป็นผู้สร้างวาทกรรมหลักเกี่ยวกับร่างกาย รวมถึงเป็นผู้กำหนดมาตรฐานความงามในนิยามของตนเอง ทำให้

ผู้ที่รู้สึกว่าคุณเองไม่ได้มีความงามตามมาตรฐานนี้ รู้สึกถึงความอ่อนด้อยและกลายเป็นผู้อื่น (other) การสร้างวาทกรรมหลักในเรื่องของร่างกายและความงามของผู้หญิงถูกนำเสนอผ่านสื่อโฆษณา ไม่ว่าจะเป็นเครื่องสำอางและผลิตภัณฑ์ชะลอริ้วรอย สถาบันลดน้ำหนัก ความสวยที่วัดกันที่ความขาว ความผอม ส่งผลให้ผู้หญิงต้องปรับปรุง เปลี่ยนแปลงรูปร่างหน้าตาของตนเองอย่าไม่มีวันจบสิ้น ดังที่ Chris Shilling กล่าวไว้ว่าร่างกายเป็นหน่วยหนึ่งหรือสิ่งหนึ่ง (entity) ที่อยู่ในกระบวนการกลายเป็นบางสิ่งบางอย่างหรือเป็นโครงการ ร่างกายไม่ใช่สิ่งที่สร้างเสร็จเรียบร้อยแล้ว แต่ร่างกายอยู่ในภาวะของการต้องกลายเป็นสิ่งอื่นที่ไม่มีวันจบสิ้นเรียกว่า โครงการร่างกาย (body project) เพื่อให้ร่างกายบรรลุ เป้าหมายที่พึงปรารถนาและเป็นการสื่อถึงตัวตนหรืออัตลักษณ์ของปัจเจกชนที่เป็นเจ้าของร่างกายนั้น (โกสุ่ม โอมพรนุวัฒน์, 2552) ในปัจจุบันโครงการร่างกาย มักเป็นปัจเจกที่สามารถเลือกปฏิบัติความพอใจของตนเองไม่ใช่ตามขนบของสังคม ซึ่งดูเหมือนผู้หญิงในปัจจุบันจะมีทางเลือกมากขึ้นที่จะศึกษาร่างกายของตนเอง ทั้ง ๆ ที่จริง ๆ แล้ว ผู้หญิงกำลังถูกบังคับให้ต้องเลือกบริโภคในสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่ความเป็นกระแสหลักได้สร้างสรรค์ และนำเสนอให้โดยระบบทุนนิยมนั่นเอง ตัวอย่างเช่น

- การเสริมความงามโดยการศัลยกรรมด้วยวิทยาการทางการแพทย์ เช่นโรงพยาบาล ยันฮีที่นำเสนอทางเลือกในการเสริมความงามให้กับผู้หญิงถึง 45 วิธี

- การลดความอ้วน และการลดสัดส่วนร่างกายให้เพรียวบางอย่างรวดเร็วของสถาบันลดน้ำหนัก โดยการนำเสนอผ่านฟรีเซ็นเตอร์ที่เป็นดารา นางแบบ นางงาม และบุคคลที่มีชื่อเสียงในสังคม

- ผลิตภัณฑ์เครื่องสำอางที่ลดเลือนริ้วรอย เพิ่มความเต่งตึง ความขาวเนียนของใบหน้า ความเคิบอิมของทรวงอก

ซึ่งโครงการร่างกายเหล่านี้ เป็นทางเลือกให้ผู้หญิงเลือกผู้หญิงใช้เพื่อสร้างอัตลักษณ์ให้กับตัวเอง เพื่อสร้างความน่าปรารถนาพึงพอใจและดึงดูดเพศตรงข้าม ทำให้ความสวยงามของรูปร่างหน้าตากลายเป็นสิ่งที่ถูกนำมาให้คุณค่าและประเมินคุณค่าความเป็นผู้หญิง ในขณะเดียวกัน ความสวยงามของร่างกายของเธอนั้น บางครั้งก็ถูกนำไปเชื่อมโยงกับความสำเร็จทางหน้าที่ การงานและสถานะทางสังคม รวมถึงการเลือกคู่ครองอีกด้วย ดังนั้นการดูแล ปรับปรุง เปลี่ยนแปลงรูปร่างหน้าตาของผู้หญิงจึงเป็นเหมือนโครงการที่ไม่จบสิ้น และสิ่งเหล่านี้เป็นเหมือนการลงทุนในการสร้างตัวตนและสร้างพลังอำนาจของผู้หญิง ทำให้ผู้หญิงรู้สึกดีที่สามารถควบคุมร่างกายของตนเองอย่างที่ต้องการได้ ในขณะที่ตัวเองรู้สึกว่าตนเองไม่มีความสามารถในการควบคุมสิ่งอื่น ๆ ในสังคมได้

ในขณะที่ มิเชล ฟูโก (Foucault, 1984, p. 63, อ้างถึงใน ปรีติตา เฉลิมเผ่า กอนันตกุล, 2541, น. 51) ได้กล่าวถึงอำนาจ ว่าอำนาจนั้นไม่ต้องใช้แรงในการบังคับ แต่เป็นการใช้กลวิธีเกี่ยวกับการทำหน้าที่แบบต่าง ๆ อำนาจ/ไม่ได้เกิดมาจากมิติทางเศรษฐกิจการเมืองเท่านั้น หากแต่เป็นเครือข่ายเล็ก ๆ ที่กระจายตัวในที่ต่าง ๆ เป็นเรื่อง que everyone ต้องเข้ามาเกี่ยวข้องกับอำนาจ ไม่ทางใดก็ทางหนึ่ง อำนาจเป็นสิ่งที่มิพลวัตและหากจะดำรงรักษาอำนาจไว้ ก็ต้องมีการปฏิบัติการใช้อำนาจ (exercise power) อยู่ตลอดเวลา ดังนั้นในสังคมชายเป็นใหญ่จึงต้องมีปฏิบัติการทางสังคมเพื่อแสดงอำนาจตลอดเวลา ซึ่งหนึ่งในอำนาจที่ชายมีเหนือหญิงนั่นคือ การใช้อำนาจบนร่างกายของผู้หญิงที่เราได้ยินกันบ่อย ๆ ว่าการเมืองเรื่องร่างกาย (body politics) ตัวอย่างเช่น ประเพณีการมัดเท้าของผู้หญิงจีนในอดีต พลังอำนาจของเงินตรากับการถ่ายภาพนู้ดของผู้หญิงในยุคปัจจุบัน หรือแม้แต่แฟชั่นสมัยนิยมที่บังคับให้ผู้หญิงนิยมความผอม-อ้วน ดำ-ขาวในแต่ละยุค เป็นต้น

การที่สังคมให้ค่าความงามของผู้หญิงจากรูปร่างกายเป็นหลัก จึงทำให้ผู้หญิงจำนวนมากต้องหันมาสนใจและให้ความสำคัญกับความสวยงามของตนเอง รวมถึงการค้นคว้าหาวิธีการต่าง ๆ นานา เพื่อมาปรับปรุง เปลี่ยนแปลงตนเองให้สวยงามดูดีในแบบที่ผู้ชายพอใจ และจากการที่ผู้หญิงต้องดูแลตัวเองอยู่เสมอ ส่งผลให้ผู้หญิงต้องตกอยู่ภายใต้ความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ในมิติดังกล่าวข้างต้นตลอดมา

แนวคิดเรื่องร่างกายกับทุนทางกายภาพ

ในสังคมทุนนิยม ร่างกายได้ถูกให้ความสำคัญในฐานะที่เป็นแหล่งบรรจุคุณค่าทางสัญลักษณ์ตามแนวความคิดของบูร์ดิเยอ การสร้างทุนทางกายภาพ หมายถึงการพัฒนาส่วนต่าง ๆ ของร่างกายที่สังคมนั้น ๆ ถือว่ามีคุณค่าและการแปรรูปทางกายภาพ หมายถึงการเปลี่ยนทุนที่เกิดจากการที่ร่างกายมีส่วนในการสร้างและมีส่วนร่วมในกิจกรรม ไปสู่ทุนรูปแบบอื่น ๆ ทุนทางกายภาพ จึงมักถูกเปลี่ยนไปเป็นทุนทางเศรษฐกิจ (เงิน สินค้า และบริการ) ทุนทางวัฒนธรรม (การศึกษา) และทุนทางสังคม (สายพิน ศุภุทรมงคล และคณะ, 2541, น. 34) ตัวอย่างเช่น ผู้หญิงที่เข้าประกวดนางงามเธอมีสิทธิในการเป็นเจ้าของเรือนร่างของตน เธอเป็นเจ้าของทุน คือร่างกายเธอ เป็นแรงงาน เป็นสินค้า เป็นสิ่งหายาก เป็นความงามตามอุดมคติ เป็นความงามที่เข้ามาตราฐาน และตามค่านิยมของยุคที่ผู้หญิงสามารถใช้เป็นต้นทุนเบิกทางไปสู่ความสำเร็จทางสังคม ซึ่งถือเป็นรูปแบบหนึ่งของทุนทางกายภาพที่เธอสามารถเปลี่ยนให้เป็นรายได้มหาศาลให้กับตัวเธอเองเมื่อเธอชนะการประกวด สอดคล้องกับความเห็นของบูร์ดิเยอที่สรุปว่า การสะสมและพัฒนาทุนใน

ร่างกายเป็นเรื่องที่ดูเสี่ยงต่อการขาดทุนและสูญเสียมากกว่าการสะสมทุนทางเศรษฐกิจ แต่ชนชั้นนำในสังคมก็ยังนิยมที่จะลงทุนในร่างกาย เนื่องจากเหตุผลที่ว่าทุนทางกายภาพเป็นสิ่งที่ดูเป็นธรรมชาติและเป็นเรื่องทางชีวภาพ (Bourdieu, 1986, p. 245, อ้างถึงใน สายพิณ ศุภุทธิมงคล และคณะ, 2541, น. 39)

จากการที่ภาพลักษณ์ของผู้หญิงมักถูกนำไปผูกติดกับเรื่องความสวยความงามในระบบทุนนิยมจึงมองความสวย ความงาม รูปร่าง หน้าตาของผู้หญิงว่าเป็นทุนทางร่างกาย ซึ่งในอดีตสังคมไทยมองว่าความงามเป็นเรื่องของบุญทำกรรมแต่ง ในขณะที่สังคมในปัจจุบันมองว่าความงามของร่างกายไม่ใช่ต้นทุนเดิมที่พ่อแม่ให้มา แต่เป็นสิ่งที่สามารถสร้างสรรค์และออกแบบได้โดยการพึ่งพาเทคโนโลยีวิทยาการทางการแพทย์ในการเปลี่ยนแปลง ปรับปรุงรูปร่าง หน้าตาของตนเองให้เป็นอย่างที่ต้องการได้ นอกจากเป็นการสร้างทุนทางกายภาพแล้วยังเป็นการสร้างพลังอำนาจในตัวเอง ทำให้ผู้หญิงรู้สึกว่ามีอำนาจเหนือร่างกายของตนเองเธอสามารถควบคุมร่างกายในแบบที่เธอต้องการได้ ดังบทความของ ธเนศ วงศ์ยานนาวา เรื่องการออกแบบ/ค้นหา ที่กล่าวว่า การออกแบบเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงได้ยากในสภาวะสมัยใหม่ เพราะแม้แต่หน้าตาของผู้หญิงเราก็ยังสามารถออกแบบได้โดยการศัลยกรรมตกแต่ง ทั้งนี้เราจะพบว่าการออกแบบมักเน้นที่การสร้างอัตลักษณ์เพราะการออกแบบมักไม่ได้ทำเพื่อการผลิตจำนวนมาก แต่มักจะเน้นว่าเป็นการออกแบบโดยเพื่อคนเฉพาะกลุ่มเท่านั้น การออกแบบจึงเป็นเหมือนการแสดงความคิดเห็นกว่าและสร้างความแตกต่างทางชนชั้นโดยนัยยะด้วย (ธเนศ วงศ์ยานนาวา, 2550, น. 25)

นอกจากนี้ บทบาทที่เปลี่ยนแปลงไปของผู้หญิง ส่งผลให้ทุนทางกายภาพของผู้หญิงเปลี่ยนแปลงไปด้วย ตัวอย่างเช่นผู้หญิงสังคมตะวันตกในอดีตที่เธอเป็นผู้มีบทบาทในแง่เศรษฐกิจในครัวเรือน เช่นสามารถ ช่วยปลูกข้าว เกี่ยวข้าว ทอผ้า อันเป็นกิจกรรมส่วนหนึ่งซึ่งนำมาซึ่งรายได้ให้กับครอบครัว รวมไปถึงการดูแลบ้านเรือนและหุงหาอาหารให้คนในครอบครัว เพราะฉะนั้นคุณค่าของผู้หญิงจึงอยู่ที่ความสามารถในเรื่องเหล่านี้ จนเมื่อเกิดการปฏิวัติอุตสาหกรรมผู้ชายต้องออกไปทำงานนอกบ้านในโรงงานอุตสาหกรรม และถูกผูกโยงอยู่กับตำแหน่งหน้าที่การงานที่เสี่ยงเงินทอง ในขณะที่เดียวกันระบบเกษตรกรรมที่ผู้หญิงเคยมีส่วนร่วมในการหารายได้ได้ถูกปรับเปลี่ยนไปเป็นระบบอุตสาหกรรมแล้ว ผู้หญิงจึงไม่สามารถออกไปทำงานนอกบ้านในโรงงานอุตสาหกรรมซึ่งผู้ชายได้เข้าไปจับจองพื้นที่ไว้หมดแล้ว สาเหตุเหล่านี้จึงทำให้ผู้หญิงตะวันตกยุคนั้นไม่มีบทบาทในทางเศรษฐกิจในครัวเรือนอีกต่อไปแล้ว ผู้หญิงมีเพียงบทบาทในครัวเรือนหน้าที่ของการเป็นเมียและแม่ที่รับผิดชอบงานในบ้านเท่านั้น คุณค่าของผู้หญิงจึงไม่ได้ถูกวัดจากความสามารถในการหาเลี้ยง และช่วยเหลือครอบครัวทางเศรษฐกิจอีกต่อไป (Wolf, 1991, p. 14) ดังนั้นเมื่อผู้ชายต้องการมองหาผู้หญิงที่จะเป็นเมีย และแม่ในบ้านของตน ผู้ชายจึงไม่จำเป็นต้อง

พิจารณาถึงเรื่องความสามารถในทางเศรษฐกิจของผู้หญิงอีกต่อไป แต่ผู้ชายกลับไปพิจารณาถึงรูปร่างหน้าตาของผู้หญิงแทน ผู้หญิงจึงต้องหันมาลงทุนกับร่างกายของตนเอง ผู้หญิงจึงกลายเป็นผู้ถูกกระทำในวัฒนธรรมบริโภคนิยม ผู้หญิงถูกกดขี่และตกเป็นเหยื่อของระบบชายเป็นใหญ่นอกจากนี้ร่างกายและความงามของผู้หญิงยังถูกควบคุม กำกับตรวจสอบและถูกทำให้กลายเป็นสินค้า ความงามกลายเป็นเรื่องธุรกิจที่แสวงหากำไรได้ (commodification of beauty) ภายใต้วาทกรรมของผู้ผลิตผ่านภาพตัวแทนที่สื่อพยายามสร้างขึ้น ทำให้ผู้หญิงมีความรู้สึกที่ตนสามารถเลือกสินค้าและกระทำการต่าง ๆ เพื่อสร้างความมีเอกลักษณ์ มีตัวตน (subjectivity) ของตนเองได้ (ปริตตา เฉลิมเผ่า กอนันทกุล, 2541, น. 33-40) ผู้หญิงเลือกที่จะปรับเปลี่ยนร่างกายเพื่อความพอใจของตนเองเป็นหลัก หรือผู้หญิงเลือกที่จะสร้างความเป็นหญิง โดยการซื้อสินค้าและเปลี่ยนทุนทางกายภาพเป็นทุนอื่น ๆ หรือเพื่อให้ผู้ชายที่เก่ง มีเกียรติยศ ร่ำรวย มีชาติตระกูลมาสนใจและแต่งงานด้วย ในที่สุด ซึ่งจะกล่าวรายละเอียดในบทต่อไป

เมื่อถึงยุคบริโภคนิยม เรือนร่างทรวดทรงของผู้หญิงกลายเป็นจุดศูนย์กลางความสนใจของคนในสังคม เห็นได้จากโฆษณาในปัจจุบันที่มีการต่อสู้ชิงผลประโยชน์ทางธุรกิจโดยใช้เรือนร่างของผู้หญิงเป็นแกนกลางในการโฆษณาสินค้าและบริการ ทั้งที่บางทีตัวผลิตภัณฑ์นั้นไม่ได้มีส่วนสัมพันธ์กับวิถีชีวิตของผู้หญิงเลย ตัวอย่างเช่น สินค้าเครื่องใช้ในบ้านประเภทก๊อคน้ำยี่ห้อซันวาที่ใช้นางแบบที่มีภาพพจน์ของความเซ็กซี่มาเป็นพรีเซ็นเตอร์ ซึ่งหากพิจารณาจากตัวสินค้าเองแล้วจะพบว่า สินค้าประเภทก๊อคน้ำยี่ห้อนี้เป็นสินค้าที่เรียกได้ว่าการตัดสินใจซื้อนั้น เป็นของผู้ชายมากกว่าผู้หญิงซึ่งมักไม่มีความรู้ทางด้านนี้ ผู้ผลิตจึงใช้จุดนี้มาเป็นประเด็นในการโฆษณาเพื่อดึงดูดให้ผู้ชายซึ่งเป็นผู้ตัดสินใจซื้อเกิดความสนใจและจดจำตราสินค้าได้ เป็นต้น ดังนั้น จึงไม่แปลกที่เรา จะพบว่าภาพโฆษณาสินค้าหลาย ๆ ประเภทนิยมใช้พรีเซ็นเตอร์เป็นสาวสวยเซ็กซี่ถ่ายคู่กับตัวสินค้า ร่างกายของผู้หญิงถูกนำมาใช้ประโยชน์ทางการตลาด ทำให้ร่างกายผู้หญิงเป็นเหมือนวัตถุที่ถูกนำมาใช้ในการดึงดูดความสนใจ และสร้างความพึงพอใจในการบริโภค แต่ในขณะเดียวกันร่างกายของผู้หญิงที่ถูกใช้ในการโฆษณา ก็เป็นการสร้างพลังอำนาจอย่างหนึ่งให้กับตัวผู้หญิงเอง ทำให้เธอมีอำนาจต่อรองกับนายทุนในสังคมบริโภคนิยมเพื่อให้ได้มาซึ่งชื่อเสียงและเงินตราได้เช่นกัน

นอกจากนี้ ในรายงานพิเศษในนิตยสาร Marie Claire ฉบับเดือนกันยายน 2548 มีผลการสำรวจความคิดเห็นของนักศึกษาชาวจีน 30 เปอร์เซนต์ คิดว่าการทำศัลยกรรมตกแต่งจะช่วยให้โอกาสทางการงานก้าวไกล รวมถึงช่วยให้มีอาชีพการงานดีขึ้น ได้เงินเดือนมากขึ้น หรือได้แต่งงานกับผู้ชายรวย ๆ ตัวอย่างเช่น เจ้าตันตัน-ผู้เข้าประกวดนางงามศัลยกรรมพลาสติกวัย 22 ปี ผู้เคยมีรูปร่างอ้วนเตี้ยและรอยแผลสิ่วบนใบหน้าที่ทำให้เธอไม่สามารถหางานที่ดีทำได้ เธอเคยถูก

ปฏิเสธเมื่อไปสมัครงานเป็นพนักงานต้อนรับในร้านอาหาร แต่กลับได้เป็นแคพนักงานทำความสะอาดเท่านั้น ด้วยเหตุผลที่ว่าใบหน้าของเธอจะทำให้แขกกินข้าวไม่ลง จนกระทั่งวันหนึ่งเมื่อเธอได้เห็นภาพโฆษณาในหนังสือพิมพ์ที่โรงพยาบาลแห่งหนึ่ง ที่มีข้อเสนอทำศัลยกรรมฟรีแก่ผู้ที่จะมาทำหน้าที่เป็นประชาสัมพันธ์ให้โรงพยาบาล เธอต้องผ่าตัด 9 ครั้งในสามเดือน ฉีดโบท็อกซ์ ฉีด ไขมันที่สะโพก ดูดไขมันหน้าท้อง ตันขา น่องผ่าตัดตาและจมูก ตกแต่งขากรรไกร และขัดผิว หลังการทำศัลยกรรม เธอสามารถหางานใหม่ได้ทันทีและได้รับเงินเดือนมากกว่าเดิมถึงห้าเท่า การลงทุนทำศัลยกรรมจึงเป็นเหมือนการแปรทุนทางกายภาพไปเป็นทุนทางเศรษฐกิจ ทุนทางสังคมสำหรับหญิงสาวนั่นเอง

ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาเกี่ยวกับสตรีมีครรภ์และหลังคลอดกับการเปลี่ยนแปลงทางร่างกายและความกังวลในเรื่องความงาม ผู้ศึกษาได้ค้นคว้าและรวบรวมงานศึกษาวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับประเด็นการศึกษา ซึ่งงานศึกษาวิจัยที่กล่าวถึงประเด็นการตั้งครรภ์เมื่อทบทวนย้อนหลังกว่า 20 ปี พบว่าผลการศึกษาวิจัยเกือบทั้งหมดเป็นการศึกษาเกี่ยวกับการตั้งครรภ์ไม่พึงประสงค์ถึงทัศนคติของบุคคลกลุ่มต่าง ๆ ในสังคมที่มีต่อการตั้งครรภ์ลักษณะดังกล่าว ซึ่งเป็นการศึกษาวิจัยมีความเห็นว่าน่าจะไปใกล้เคียงกับการศึกษาเรื่อง “สตรีมีครรภ์และหลังคลอดกับการเปลี่ยนแปลงทางร่างกายและความกังวลในเรื่องความงาม” และผู้ศึกษาได้ทำการศึกษาและรวบรวมไว้ ดังนี้คือ

การศึกษาทัศนคติของอาจารย์มหาวิทยาลัยในกรุงเทพมหานครต่อการตั้งครรภ์และการลาคลอด ของ ประวิตร ชื่นวิเชียร (2521, น. 36) พบว่า ส่วนใหญ่เห็นด้วยกับการกระทำดังกล่าว เนื่องจากปัญหาเศรษฐกิจและสังคม แต่ถ้าวางแผนครอบครัวแล้วตั้งครรภ์ กลุ่มประชากรให้ความเห็นเป็นกลาง แต่ถ้าการตั้งครรภ์จะเป็นอันตรายต่อสุขภาพ คู่สมรสปัญญาอ่อน สตรีพิการสมควรให้ทำแท้งได้ รวมทั้งเงื่อนไขต่าง ๆ ที่ควรทำแท้งได้ เช่น เมื่อการตั้งครรภ์จะเป็นอันตรายต่อสุขภาพของแม่ถูกข่มขืน และมีเหตุเชื่อแน่ว่าทารกจะพิการ ส่วนใหญ่เห็นว่าควรทำแท้งได้ ในเรื่องกฎหมาย ส่วนใหญ่เห็นด้วยกับกฎหมายดังกล่าวแต่เสนอให้ขยายขอบเขตที่กว้างขวางกว่าเดิม แต่สำหรับการทำแท้งเสรีนั้น ส่วนใหญ่ไม่เห็นด้วยเพราะจะทำให้ศีลธรรมเสื่อมโทรม

การศึกษาความคิดเห็นและทัศนคติของนักสังคมสงเคราะห์ทางการแพทย์ : ศึกษาเฉพาะโรงพยาบาลของรัฐบาลในเขตกรุงเทพมหานครเกี่ยวกับกฎหมายทำแท้งของ วราภรณ์ กษีรัตน์ (2525, น. 45) พบว่า ระดับอายุของผู้ป่วยทำแท้งส่วนใหญ่มีอายุระหว่าง 20-24 ปี และส่วนมากยังอยู่ในวัยศึกษาเล่าเรียน หรือถ้าแต่งงานแล้วก็ยังเป็นประเภทมีรายได้น้อย มีปัญหา

ทางด้านเศรษฐกิจ ส่วนความคิดเห็นต่อกฎหมายทำแท้ง ส่วนใหญ่เห็นด้วยต่อการแก้ไขข้อกฎหมาย เนื่องจากมาตรา 305 ในปัจจุบันมีข้อจำกัดมาก แต่จะต้องมีเงื่อนไขที่เหมาะสมไม่ใช่เป็นการทำแท้งเสรี นอกจากนี้ส่วนใหญ่ยังเห็นว่านอกเหนือจากการแก้ไขข้อกฎหมายแล้วสมควรให้มีมาตรการทางสังคมและเศรษฐกิจ และสวัสดิการสังคมควบคู่กันไปด้วย เนื่องจากสิ่งเหล่านี้จะช่วยให้สตรีมีครรภ์และมีปัญหาเหล่านั้นสามารถช่วยเหลือตนเองได้

การศึกษาทัศนคติของเจ้าหน้าที่ในกระบวนการยุติธรรมต่อกฎหมายทำแท้งของ มณีฉัตร ทรัพย์วณิช (2533, น. 89) พบว่า ส่วนใหญ่เห็นด้วยว่าควรแก้ปัญหาค่าแท้งโดยวิธีการให้การศึกษาด้านเพศ การอบรมศีลธรรม และการจัดสวัสดิการแก่ครอบครัวที่ยากจนเพื่อให้มีฐานะที่จะเลี้ยงดูบุตรได้ในกรณีที่ตั้งครรภ์ ในเรื่องกฎหมายการทำแท้ง เห็นว่าควรมีกฎหมายทำโทษผู้ที่พยายามทำแท้งและชายที่เป็นเหตุให้หญิงต้องไปทำแท้ง และควรทำแท้งให้หากทารกคลอดออกมาแล้วจะพิการทางกายหรือจิตใจ

การศึกษายอมรับของวัยรุ่นต่อการทำแท้ง : ศึกษากรณีนักเรียนระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพ ประเภทวิชาพาณิชยกรรม ของ คณิตา โพธิ์ชนะพันธุ์ (2538) ผลการศึกษาพบว่า นักเรียนส่วนใหญ่ยอมรับการทำแท้งในระดับปานกลาง โดยกรณีทำแท้งที่นักเรียนเห็นด้วยมากที่สุด คือกรณีผู้หญิงตั้งครรภ์ติดเชื้อเอชไอวี กรณีรองลงมาคือกรณีตั้งครรภ์ทำให้ต้องออกจากโรงเรียน ส่วนกรณีทำแท้งที่นักเรียนไม่เห็นด้วยมากที่สุด คือกรณีตั้งครรภ์ทำให้ไม่สามารถทำงานอาชีพของตัวเองต่อไปนี้ ส่วนการมีเพื่อนหรือญาติที่เคยทำแท้งมาก่อน คือตัวแปรเดียวที่มีความสัมพันธ์กับการยอมรับการทำแท้งของนักเรียน

นอกเหนือจากนี้แล้วยังมีงานศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพที่มีการศึกษาในลักษณะของการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้หญิงที่ประสบปัญหาการตั้งครรภ์ไม่พึงประสงค์โดยตรง ซึ่งผู้ศึกษาสามารถรวบรวมได้ดังนี้

นภาพรณี หะวานนท์ (2538) ศึกษาเรื่อง การตอบโต้ของผู้หญิงเมื่อตั้งครรภ์ไม่พึงประสงค์ และการตัดสินใจยุติการตั้งครรภ์ ใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้หญิงที่ตัดสินใจทำแท้ง หรือเคยมีประสบการณ์การทำแท้งมาก่อน จำนวน 6 ราย ผลการศึกษาพบว่า เงื่อนไขที่นำไปสู่การตั้งครรภ์ไม่พึงประสงค์ ประกอบด้วยหลายปัจจัย ได้แก่ การขาดความรู้เกี่ยวกับระบบเจริญพันธุ์และการคุมกำเนิด สถานการณ์ในชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไปภายหลังจากการตั้งครรภ์ เช่น หลังการตั้งครรภ์ผู้ชายอาจจะทิ้งผู้หญิงไป ลักษณะเช่นนี้จึงมีผลทำให้ครรภ์ที่เคยคิดว่าเป็นที่ต้องการกลายเป็นครรภ์ที่ไม่ต้องการในที่สุด เมื่อผู้หญิงตัดสินใจทำแท้งและเมื่อทำแท้งสำเร็จแล้ว ความรู้สึกภายหลังการทำแท้ง พบว่าผู้หญิงทุกคนต้องการหลบเลี่ยงเพื่อไม่ให้เหตุการณ์เกิดขึ้นซ้ำอีก

และความรู้สึกส่วนหนึ่งของผู้หญิง คือการรู้สึกว่าได้แก้ปัญหาเกี่ยวกับการตั้งครรภ์ ซึ่งจะช่วยถ่วงดุลกับความรู้สึกผิดและความไม่สบายใจอื่น ๆ ที่เกิดขึ้นภายหลังการทำแท้งได้

สุชาดา รัชชกุล (2541, น. 85) ศึกษาเรื่อง การตั้งครรภ์ไม่พึงปรารถนาและการตัดสินใจทำแท้ง ผลการศึกษาพบว่าภายหลังจากการตั้งครรภ์ขึ้นมาแล้ว ผู้หญิงจะมีทางเลือกเพียง 2 ประการคือ การทำแท้งและการตั้งครรภ์ต่อไป ซึ่งกระบวนการตัดสินใจทำแท้งนั้นประกอบด้วยขั้นตอน 4 ขั้นตอนคือ

1. การมีปฏิสัมพันธ์กับตนเอง (Self-Interaction) เพื่อหาสาเหตุและให้ความหมายของการตั้งครรภ์นั้น ๆ ความต้องการและไม่ต้องการลูกในท้อง ตลอดจนผลกระทบที่จะตามมาหากตั้งครรภ์ต่อไป

2. การกำหนดวิธีการ (Strategies) การที่ผู้หญิงกำหนดเลือกทางใดทางหนึ่งนั้นเป็น เพราะความจำเป็นบีบบังคับมากกว่าเกิดจากความต้องการที่แท้จริง ผู้หญิงจะชั่งน้ำหนักระหว่างผลดีกับผลเสีย และมีแนวโน้มจะเลือกทางที่คิดว่าจะได้รับความปลอดภัยหรือได้รับผลกระทบน้อยที่สุด

3. การหาเหตุผลต่อรอง (Negotiation) ภายหลังจากที่ได้มีการตัดสินใจทำแท้งแล้ว ผู้หญิงจะใช้เวลาในการทำความเข้าใจถึงเหตุผลต่าง ๆ เพื่อลบล้างความรู้สึกผิดที่จะเกิดขึ้นจากการทำแท้ง โดยการใช้หลักศาสนาเป็นเครื่องมือจนกว่าจะรู้สึกสบายใจขึ้น

4. การลงมือทำแท้ง (Action) เป็นขั้นตอนสุดท้ายของกระบวนการตัดสินใจทำแท้ง ซึ่งนับว่าเป็นสิ่งสำคัญและยากลำบากมากสำหรับผู้หญิง แม้จะเกิดความกลัวต่อการทำแท้งมากเพียงใดก็ตามแต่ขณะเดียวกันผู้หญิงก็ต้องรีบตัดสินใจลงมือปฏิบัติเนื่องจากการไม่ยอมรับของสังคมและการเปลี่ยนแปลงทางร่างกายที่อาจเป็นที่สงสัยของคนรอบข้างต่อไป

กนกวรรณ ธราววรรณ (2545, น. 23) ศึกษาเรื่อง บันทึกประสบการณ์ของผู้หญิงที่ตั้งท้องเมื่อไม่พร้อม ผลการศึกษาพบว่า สาเหตุสำคัญที่นำมาสู่การตั้งครรภ์ทั้งในกลุ่มผู้หญิงที่แต่งงานแล้ว และกลุ่มที่ยังไม่ได้แต่งงาน เกิดจากสาเหตุหลายประการ เช่น มีการคุมกำเนิดแต่พลาด บางรายไม่ได้ใช้วิธีคุมกำเนิด เพราะไม่ได้ตั้งใจจะมีความสัมพันธ์เนื่องจากการมีเพศสัมพันธ์ครั้งแรก และการมีความสัมพันธ์เชิงอำนาจในเพศสัมพันธ์ระหว่างคู่รัก เช่นผู้หญิงบางรายไม่ต้องการมีเพศสัมพันธ์กับคนรักแต่ไม่อาจปฏิเสธได้

ประเด็นที่น่าสนใจคือ จากการศึกษาพบว่า สิ่งที่ผู้หญิงนำมาใช้ในการตัดสินใจว่าครรภ์ที่เกิดขึ้นเป็นครรภ์ที่พึงประสงค์หรือไม่ คือการไม่มีข้อมูล การที่บรรทัดฐานทางสังคมไม่ยอมรับ หากผู้หญิงใดจะตั้งครรภ์โดยไม่ได้แต่งงาน ความไม่พร้อมทางด้านเศรษฐกิจ ฝ่ายชายไม่รับผิดชอบ เพราะถูกข่มขืน การมีปัญหาสุขภาพจึงต้องตัดสินใจทำแท้ง นอกจากนี้ยังพบว่าขณะที่

ทราบว่าตนตั้งครมร์นั้น ผู้หญิงจะมีวิธีการแสวงหาข้อมูลเพื่อแก้ปัญหาหลายทาง บางรายมีความรู้ และประสบการณ์การทำแท้งมาก่อนแล้วจึงตัดสินใจได้ยากรวดเร็ว บางรายใช้วิธีการสอบถามจากเพื่อนสนิทหรือผู้ที่มีประสบการณ์มาก่อน ซึ่งหากไม่ได้ผลก็จะแสวงหาข้อมูลใหม่ไปเรื่อย ๆ จนกว่าจะทำแท้งได้สำเร็จ ดังนั้นทางเลือกที่จะเก็บท้องไว้จนคลอดจึงเป็นทางเลือกอันดับท้าย ๆ ของผู้หญิงส่วนใหญ่

ข้อเสนอแนะจากการศึกษาเชิงคุณภาพของทั้ง 3 ประเด็นในข้างต้น พบว่ามีข้อเสนอแนะที่คล้ายคลึงกัน ผู้ศึกษาจึงรวบรวมและสามารถสรุปประเด็นสำคัญ ได้ดังนี้คือ ควรมีนโยบายเกี่ยวกับการให้บริการความรู้ด้านเพศศึกษาที่มีคุณภาพแก่ประชาชนทั้งในและนอกระบบ มุ่งส่งเสริมให้หน่วยงานสาธารณสุขขยายการให้บริการเกี่ยวกับวิธีการคุมกำเนิดที่ครอบคลุมบุคคลทุกเพศวัยมีการแก้ไขกฎหมายทำแท้งเพื่อผ่อนคลายการทำแท้งให้กว้างขึ้น รวมถึงมีการสร้างเครือข่ายที่เป็นระบบในการให้ข้อมูลและคำปรึกษาที่อยู่บนพื้นฐานของความเข้าใจในสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นอย่างแท้จริง

จากการรวบรวมแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง ซึ่งประกอบไปด้วยทฤษฎีภาวะวิกฤต (Crisis Theory) แนวคิดเรื่องการปรับตัว (Adaptation) แนวคิดบรรทัดฐานทางสังคม (Social Norms) อันประกอบด้วยแนวคิดบรรทัดฐานเกี่ยวกับความเป็นแม่ (Motherly Norms) และบรรทัดฐานเกี่ยวกับเรื่องเพศ (Sexuality Norms) ตลอดจนผลงานวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องทั้งหมดในข้างต้น ทำให้มองเห็นได้ว่าทุกแนวคิด-ทฤษฎีที่กล่าวมาล้วนมีความเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กับประเด็นการศึกษาอย่างลึกซึ้ง ทั้งนี้เนื่องจากสังคมไทยเป็นสังคมที่ยังคงยึดมั่นในเรื่องบรรทัดฐานทางสังคมอย่างเห็นได้ชัด โดยเฉพาะบรรทัดฐานเกี่ยวกับเรื่องเพศและบรรทัดฐานเกี่ยวกับความเป็นแม่ ซึ่งบรรทัดฐานเหล่านี้คนส่วนใหญ่จะใช้เป็นเครื่องมือในการควบคุมพฤติกรรมและการแสดงออกทางเพศของหญิงและชายตามความเชื่อที่ว่า ผู้หญิงที่ดีจะต้องประพฤติปฏิบัติตนตามบรรทัดฐานทางเพศ รักษาพรหมจารีและความบริสุทธิ์จนกว่าจะถึงวันแต่งงาน ไม่แสดงออกถึงความใคร่รู้หรือความต้องการในเรื่องเพศ ต้องเป็นแม่บ้านและภรรยาที่ดีคอยปรนนิบัติสามีและลูก ตลอดจนจะต้องมีพฤติกรรมทางเพศภายใต้ระบบของสถาบันครอบครัวที่คนในสังคมยอมรับเท่านั้น ในขณะที่แนวคิดดังกล่าวกลับเปิดโอกาสให้บรรทัดฐานทางเพศมีลักษณะที่เป็นมาตรฐานเชิงซ้อน (Double Standard) คือผู้ชายสามารถแสวงหาความสุขทางเพศได้อย่างไม่จำกัด ไม่มีการตำหนิติเตียน แต่กลับเป็นยกย่องเชิดชูถึงความเก่งกล้าสามารถที่นานับถือ ขณะที่พฤติกรรมดังกล่าวหากผู้หญิงเป็นฝ่ายกระทำบ้าง หรือมีพฤติกรรมใด ๆ ที่อยู่นอกเหนือจากระบบ เช่นการมีเพศสัมพันธ์ก่อนวัยอันควรหรือมีเพศสัมพันธ์ในขณะที่ยังไม่ได้แต่งงาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการตั้งครมร์ที่ไม่พึงประสงค์ซึ่งไม่มีฝ่ายชายร่วมรับผิดชอบด้วยแล้ว ปรัชญาการณณ์เช่นนี้ถือว่เป็น

พฤติกรรมที่เสียหาย ละเมิดต่อบรรทัดฐานที่สังคมมีอยู่ และจะต้องถูกประณามจากสังคมอย่างไม่
 นำให้อภัย ทั้งที่สาเหตุของการตั้งครมรค์เหล่านั้นอาจไม่ได้เกิดจากความเต็มใจของเธอเลยแม้แต่น้อย

ปรากฏการณ์ที่ขัดต่อค่านิยมทางสังคมเหล่านี้จึงถือว่าเป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดความกดดัน
 ความวิตกกังวล และกลายเป็นภาวะวิกฤติที่ผู้หญิงไม่สามารถแสวงหาทางออกที่เหมาะสมได้ เมื่อ
 เกิดภาวะเช่นนี้ผู้หญิงหลายคนอาจสร้างกลไกการปรับตัวด้วยวิธีการที่ไม่เหมาะสมต่าง ๆ เพื่อให้
 ตนเองสามารถดำรงอยู่ในสังคมได้ต่อไปโดยไม่ถูกตำหนิว่าละเมิดต่อบรรทัดฐานที่สังคมมีอยู่ หญิง
 ตั้งครมรค์ไม่เพียงประสงค์หลายคนตัดสินใจลักลอบทำแท้ง ทั้งนี้รู้ว่าต้องเสี่ยงอันตรายถึงชีวิต บางราย
 ยอมตั้งครมรค์ต่อ หากแต่เพื่อรอวันที่จะนำลูกไปทิ้งตามสถานที่สาธารณะต่าง ๆ หรือบางรายเลือกที่
 จะเลี้ยงดูลูกต่อไป หากแต่ต้องกลายเป็นผู้หญิงที่คนในสังคมตีตราว่าเป็นผู้หญิงที่ท้องไม่มีพ่อไป
 ตลอดชีวิต

การหยิบยกเอาทฤษฎีภาวะวิกฤติ (Crisis Theory) และแนวคิดเรื่องการปรับตัว
 (Adaptation) มาใช้อธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นครั้งนี้จึงเป็นแนวทางหนึ่งที่จะก่อให้เกิดการทำความเข้าใจถึงสภาพปัญหาและภาวะวิกฤติที่หญิงตั้งครมรค์ไม่เพียงประสงค์ทุกคนเคยประสบหรือ
 กำลังประสบอยู่ ทราบถึงกลไกการปรับตัวเพื่อแสวงหาทางเลือกและวิธีการดำเนินชีวิต ตลอดจนจน
 สามารถวิเคราะห์ถึงเงื่อนไขและปัจจัยต่าง ๆ ที่นำมาสู่กระบวนการตัดสินใจเพื่อตั้งครมรค์ต่อของ
 หญิงตั้งครมรค์ไม่เพียงประสงค์ได้ในที่สุด

ในวิทยานิพนธ์เรื่อง กระบวนการเปลี่ยนแปลงภาพลักษณ์ความงามทางสรีระของ
 ผู้หญิงในสังคมไทย : ศึกษาเฉพาะกรณีการประกวดนางสาวไทย โดย อังคเรศ บุญทองล้วน
 (2539, น. 36) เป็นการศึกษาถึงกระบวนการเปลี่ยนแปลงภาพลักษณ์ความงามทางสรีระของ
 ผู้หญิงในสังคมไทย ที่ได้รับอิทธิพลจากการประกวดนางสาวไทย โดยศึกษาถึงปัจจัยที่ทำให้เกิด
 การเปลี่ยนแปลงมาตรฐานความงามและการเปลี่ยนแปลงนั้นส่งผลกระทบอะไรบ้าง จาก
 การศึกษาพบว่าภาพลักษณ์ทางสรีระของผู้หญิงในสังคมไทยมีการเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย
 ของการประกวด ซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงทั้งรูปแบบเครื่องแต่งกาย กระแสความงามตามความนิยม
 และคุณภาพของนางสาวไทย คือในยุคแรกนางสาวไทยจะต้องมีลักษณะอ่อนหวาน สวยอย่าง
 ธรรมชาติ มีความเป็นกุลสตรี ส่วนชุดที่ใช้ประกวดเป็นการนุ่งผ้าถุงห่มสไบ ต่อมาจึงเริ่มมีเรื่องของการ
 โฆษณาเครื่องสำอางเชิญชวนให้ผู้หญิงหันมาสนใจใช้สินค้าเพื่อสร้างเสน่ห์มัดใจชาย และ
 มีการเปลี่ยนแปลงชุดผู้เข้าประกวดมาเป็นเสื้อเปิดหลัง กระโปรงยาวครึ่งน่อง และชุดเสื้อแขนกุด
 เปิดหลังกับกางเกงกีฬาขาสั้นก่อนที่จะเปลี่ยนเป็นชุดอาบน้ำในยุคต่อมา พร้อมทั้งเริ่มมีการบรรยาย
 สัดส่วนผู้เข้าประกวดอย่างชัดเจนแต่ภาพลักษณ์ของนางสาวไทยยังคงความอ่อนหวานแบบไทยอยู่

จนกระทั่งในยุคหลังที่เอกชนเป็นผู้ดำเนินการจัดการประกวดและมีการทำสัญญาฉบับบริษัท นางงามจักรวาล ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงหลายอย่าง เช่นชุดของผู้เข้าประกวดเป็นชุดที่มีความใกล้เคียงกับต่างชาติ ไม่มีซับใน ทำให้เห็นรูปร่างทรวดทรงของผู้เข้าประกวดอย่างชัดเจน รวมไปถึงการให้ความสำคัญทางด้านการศึกษาระดับสูง และสัดส่วนความสูงมากขึ้น นอกจากนี้ยังมีการเปลี่ยนแปลงด้านความงามที่สำคัญคือการทำศัลยกรรมตกแต่งเสริมสวยของผู้เข้าประกวด เริ่มเป็นที่ยอมรับของคณะกรรมการมากขึ้นด้วย จากการศึกษาพบว่าปัจจัยที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงภาพลักษณ์ความงามทางสรีระของผู้หญิงในสังคมไทย คือมาตรฐานความงามในการประกวดนางสาวไทยที่ส่งผลต่อผู้หญิงไทยบางกลุ่ม เช่นผู้หญิงที่สนใจเข้าประกวด นักแสดง ดารา และมาตรฐานความงามของสังคมที่นิยมความงามแบบตาโต จมูกโด่ง ออกยิ้ม เรื่องศัลยกรรมความงามเป็นเรื่องปกติที่ยอมรับกันได้

เช่นเดียวกับวิทยานิพนธ์เรื่อง สตรีไทยกับศัลยกรรมเสริมความงาม โดย อริยา อินทามระ (2538, น. 10) ซึ่งเป็นการศึกษาถึงพัฒนาการของแนวคิดเกี่ยวกับความงามของสตรีไทยในสมัยต่าง ๆ วิทยานิพนธ์การทำศัลยกรรมความงามและสภาพการดำเนินงานศัลยกรรมเสริมความงาม รวมถึงปัจจัยที่ผู้หญิงตัดสินใจทำและไม่ทำศัลยกรรม จากการศึกษาพบว่าสตรีไทยกับความงามเป็นสิ่งที่เคียงคู่กันมาตั้งแต่อดีตและปัจจุบันและมีการพัฒนาเปลี่ยนแปลงไปตลอดเวลา ขึ้นอยู่กับยุคสมัยและสภาพสังคม ทั้งนี้มีผลกระทบมาจากการรับวัฒนธรรมตะวันตกทำให้ผู้หญิงมีบทบาททางสังคมมากขึ้น จึงต้องมีการพัฒนาหน้าตาและบุคลิกภาพให้ดูดีเป็นที่ยอมรับของสังคม นอกจากนี้ยังพบว่าความงามของสตรีไม่ได้มีมาตรฐานแน่นอนตายตัว แต่มีการเปลี่ยนแปลงตามสภาพความเจริญทางเทคโนโลยีและสังคม ในเรื่องของศัลยกรรมความงามในสังคมไทยที่เริ่มเข้ามาในประเทศไทยเมื่อ พ.ศ. 2512 แต่ยังไม่ได้รับการยอมรับและความนิยมมากนัก จนเมื่อมีการพัฒนาทางเทคโนโลยีสมัยใหม่ ความเจริญก้าวหน้าด้านสื่อสารมวลชน การโฆษณาประชาสัมพันธ์ ถึงข้อดีข้อเสียของการทำศัลยกรรมมาทำให้คนมีความรู้ความเข้าใจ และกลัวการทำศัลยกรรมน้อยลงทำให้ธุรกิจศัลยกรรมความงามเริ่มเป็นที่นิยมและยอมรับมากขึ้น ในส่วนของสตรีไทยกับศัลยกรรมเสริมความงาม จากกลุ่มตัวอย่างพบว่าผู้หญิงอายุระหว่าง 20-30 ปี เป็นกลุ่มที่ตัดสินใจว่าจะทำศัลยกรรมหรือไม่ เพราะเป็นช่วงที่ผู้หญิงจบการศึกษาและเริ่มเข้าสู่วัยทำงานต้องออกสู่สังคมมากขึ้นและผู้หญิงโสดนิยมทำศัลยกรรมความงามมากกว่าผู้หญิงแต่งงานแล้ว อาจเป็นเพราะเธอต้องการให้ตนเองเป็นที่สนใจของคนทั่วไป โดยเฉพาะเพศชายซึ่งศัลยกรรมความงามที่ได้รับความนิยมมากที่สุดคือการผ่าตัดเสริมจมูก ส่วนสาเหตุและแรงจูงใจที่ผู้หญิงต้องการทำศัลยกรรมเสริมความงาม คือต้องการความสวยงามเพื่อเป็นการสร้างโอกาสในการเลือกดำเนินชีวิตได้หลากหลาย ไม่ว่าจะในด้านอาชีพการงาน การเลือกคู่ครอง เป็นต้น

วิทยานิพนธ์ของ มัลลิกา มัติโก (ม.ป.ป.) เรื่อง Facial Surgery : The Reconstruction of Beauty of Thai Women ศัลยกรรมใบหน้า : การสร้างเสริม ความงามของผู้หญิงไทย เป็น การศึกษาวิวัฒนาการทางวาทกรรมความงามของผู้หญิงที่สังคมไทยสร้างกรอบไว้ และศึกษา รูปแบบการตัดสินใจและผลที่เกิดขึ้นหลังจากการทำศัลยกรรมเสริมความงาม จากการศึกษาพบว่า ในอดีตความงามตามอุดมคติถูกกำหนดโดยกรอบวัฒนธรรมและสังคม ในลักษณะของคู่ตรงข้าม และผู้หญิงถูกหล่อหลอมด้วยความงามตามอุดมคตินี้จากสังคมจนกลายเป็นความเชื่อ ประเพณี ค่านิยมและกลายเป็นมาตรฐานความงามที่ทุกคนต้องการประพฤติ ปฏิบัติตาม ในอดีตนั้นความงาม ของผู้หญิงมักถูกสั่งสมโดยสถาบันศาสนาผ่านวรรณกรรมในลักษณะของพุทธสาธุชน นิทานพื้นบ้าน และเนื่องจากในยุคนั้นสถาบันที่เป็นอุปถัมภ์สถาบันศาสนาคือสถาบันพระมหากษัตริย์ จึงส่งผลให้ ความงามตามอุดมคติในยุคนั้นกลายเป็นความงามตามอุดมคติของชนชั้นสูงคือพระมหากษัตริย์ นั้นเอง ซึ่งความงามตามอุดมคติแบบชนชั้นสูงยังคงดำรงอยู่ในสังคมไทยเรื่อยมา จนถึงยุคของการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบอบประชาธิปไตย ในปี พ.ศ. 2475 ก่อให้เกิดความตื่นตัวในเรื่องของความเสมอภาคกันระหว่างหญิงชาย ในขณะที่ รัฐต้องการกระตุ้นให้ประชาชนสนใจการเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองใหม่นี้ด้วย รัฐจึงได้จัดให้ มีการประกวดนางสาวสยามขึ้นเป็นครั้งแรกในปี พ.ศ. 2477 โดยมีเหตุผลด้านการเมืองการปกครอง เป็นวัตถุประสงค์หลักในการจัดงาน นอกจากนี้รัฐยังให้เหตุผลว่าการประกวดนางงามนี้เท่ากับเป็น การสร้างคุณค่าให้กับตัวผู้หญิงเองด้วย นั่นคือการที่ผู้หญิงขึ้นไปเดินบนเวทีการประกวดเท่ากับ เป็นการทำประโยชน์ ให้กับบ้านเมืองได้ในแง่ที่ทำให้ประชาชนตื่นตัวในเรื่องของการปกครองแบบ ใหม่ แสดงให้เห็นว่าผู้หญิงสามารถทำประโยชน์ ให้แก่ประเทศชาติได้เหมือนกับผู้ชายเพียงแต่ ต่างกันในรูปแบบเท่านั้น

ในยุคต่อมาเมื่อผู้หญิงต้องปรับปรุงตัวเองให้มีความทันสมัยทัดเทียมชาติตะวันตก ผู้หญิงถูกวัดคุณค่าจากความงามภายนอกและการแสดงออกถึงการใช้ชีวิตในสังคม โดยมีสื่อ โฆษณานิยายสารพัดชิ้นและความงามการประกวดนางงามบนเวทีต่าง ๆ เป็นผู้กำหนดและ แยกแยะว่าสิ่งไหนเรียกว่างาม สิ่งไหนเรียกว่าน่าเกลียด รวมถึงการสร้างภาพลักษณ์ความงามที่ แสดงถึงความแตกต่างระหว่างเชื้อชาติเช่นจมูกแบน ไม่มีดั้งแสดงถึงความเป็นลาว ตาตี ไม่มีชั้น แสดงถึงความเป็นแจ็ก เป็นจีน เป็นต้น และจากการกำหนดมาตรฐานความงามว่าผู้หญิงสวยต้อง ตาโต จมูกโด่ง ทำให้ผู้หญิงบางกลุ่มที่คิดว่าตนเองไม่ได้มีความงามแบบที่สังคมกำหนดไว้ให้ ผู้หญิงจึงต้องหันมาพึ่งพาศัลยกรรมเสริมความงามเพื่อจะทำให้ตนเองมีความงามแบบมาตรฐานที่ สังคมกำหนดไว้ให้ และผลจากการสอบถามผู้หญิงที่ตัดสินใจทำศัลยกรรมพบว่าเหตุผลที่เธอ ตัดสินใจทำมีสองประการหลักคือ หนึ่งเพื่อสร้างความมั่นใจให้กับตนเองในการใช้ชีวิตประจำวัน

ผู้หญิงจะรู้สึกภูมิใจมากขึ้นเมื่อผู้คนรอบข้างมองเธอและชื่นชมในความงามของเธอ สองเป็นการสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจและความมั่นคงในชีวิตให้กับตนเอง นั้นหมายถึงเธอกำลังแปรทุนทางกายภาพให้เป็นทุนทางเศรษฐกิจ ทุนทางวัฒนธรรมและทุนทางสังคมนั่นเอง อย่างไรก็ตามก็ดี ผู้หญิงที่ตัดสินใจทำศัลยกรรมส่วนใหญ่มักไม่มีความรู้หรือทำการศึกษาอย่างแท้จริงถึงผลกระทบที่จะได้รับหลังจากทำศัลยกรรมเสริมความงาม ทั้งนี้เพราะเรื่องของอุตสาหกรรมความงามได้เติบโตอย่างรวดเร็ว และครอบคลุมไปทุกพื้นที่ในสังคมไทย ไม่ว่าจะเป็นร้านเสริมสวย สถาบันเสริมความงาม คลินิกดูแลผิวพรรณสถาบันลดน้ำหนัก เคาน์เตอร์เครื่องสำอางตามห้างสรรพสินค้า การจัดการประกวดนางานานาชาติและโฆษณาตามสื่อต่าง ๆ จึงเป็นเรื่องยากที่ผู้หญิงจะหลุดพ้นจากวาทกรรมความงามเหล่านี้

ในวิทยานิพนธ์เรื่อง การสร้างร่างกายพลเมืองไทยในสมัยจอมพล ป.พิบูลสงคราม พ.ศ. 2481-2487 ของ ก้องสกุล กวินวิกุล (2544, น. 87) ที่เป็นการศึกษาถึงความสัมพันธ์ของร่างกายกับมิติต่าง ๆ เช่นจิตใจ บุคลิกภาพ มารยาท นิสัยใจคอ ของพลเมืองไทยในสมัยจอมพล ป.พิบูลสงคราม ว่าทางราชการในสมัยนี้มีกระบวนการและวัตถุประสงค์อย่างไรต่อร่างกายของพลเมือง จากการศึกษาพบว่าร่างกายและจิตใจของพลเมืองถูกรัฐเข้าแทรกแซง โดยการสร้างวินัยและการออกระเบียบมาควบคุม ซึ่งในยุคนี้รัฐมองว่าร่างกายและจิตใจของพลเมืองในประเทศมีความสำคัญในฐานะตัวแทนของประเทศ ดังนั้นการแสดงออกทางร่างกายและจิตใจของพลเมืองในประเทศจึงมีความสำคัญอย่างมากที่จะนำพาประเทศไปสู่ความเป็นมหาอำนาจ รวมถึงสามารถทำให้ประเทศไทยรอดพ้นจากการแทรกแซงของเหล่าประเทศมหาอำนาจทางตะวันตกได้ อย่างไรก็ตามการควบคุมของรัฐในยุคนี้จะให้ความสำคัญกับร่างกายของผู้หญิงเป็นหลัก โดยการให้ความสำคัญกับร่างกายของผู้หญิงในฐานะที่เป็นผู้ผลิตพลเมืองให้กับประเทศ เนื่องจากรัฐเห็นว่าการสร้างประเทศให้เข้มแข็งนั้นต้องอาศัยพลเมืองของประเทศเป็นหลัก ดังนั้นรัฐจึงออกนโยบายต่าง ๆ เพื่อสนับสนุน ส่งเสริมการเพิ่มประชากรของประเทศ เช่นการสั่งห้ามนำเข้าเครื่องคุมกำเนิด การให้รางวัลแก่ครอบครัวที่มีบุตรมาก การให้เงินสนับสนุนค่าเวชภัณฑ์สำหรับเด็กอ่อน รวมถึงการห้ามการคุมกำเนิดและการทำแท้ง โดยหยิบยกประเด็นเรื่องศีลธรรมมาเป็นข้อสนับสนุน ทั้งนี้รัฐได้ใช้เครื่องมือในการควบคุมคือการออกนโยบาย การให้ความรู้ การให้การศึกษา กับพลเมืองผ่านหน่วยงานของรัฐ คือกระทรวงและกรมกองต่าง ๆ ซึ่งผู้ศึกษาเห็นว่างานศึกษานี้ดูสอดคล้องกับแนวคิดเรื่องโครงการร่างกายที่กล่าวว่าร่างกายเป็นสิ่งที่ยังไม่เสร็จสมบูรณ์ ยังต้องการปรับปรุงเปลี่ยนแปลง แก้ไขให้มีความสมบูรณ์ได้อีก โดยการวางระเบียบวินัยในการที่จะนำร่างกายไปสู่ร่างอุดมคติในที่สุด

จากที่กล่าวมา จะเห็นได้ว่างานวิทยานิพนธ์ข้างต้นมักจะเป็นการศึกษาความงามของผู้หญิงในแง่ของประวัติความเป็นมา วิวัฒนาการ ความคิดเห็น ปัจจัยในการตัดสินใจของตัวผู้หญิงเองเป็นส่วนใหญ่และแยกการศึกษาความงามของผู้หญิงในสองประเด็นคือ หนึ่งความงามบนเวทีการประกวดนางงาม สองความงามของผู้หญิงที่ผ่านการทำศัลยกรรม แต่ในการศึกษาของผู้ศึกษาในครั้งนี้ ผู้ศึกษาจะมุ่งเน้น ในการใช้มุมมองพหุมิติ คือเพศสถานะ (gender) เชื้อชาติ (race) ชั้นชั้น (class) และวัฒนธรรม (culture) ในการวิเคราะห์และสะท้อนการดำรงอยู่ของวาทกรรมความงามในสังคมไทย โดยศึกษาถึงพัฒนาการทางวาทกรรมความงามในสังคมไทย ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน เพื่อดูว่าอะไรทำให้ผู้หญิงผูกยึดติดอยู่กับวาทกรรมความงาม และสังคมมีการให้ความหมายของความงามในแต่ละยุคสมัยอย่างไร และใครที่ เป็นผู้ให้ความหมายของความงาม ในแต่ละยุคสมัย รวมถึงศึกษาว่าการที่ผู้หญิงต้องเผชิญกับวาทกรรมความงามในหลากหลายมิตินี้ ผู้หญิงสามารถสร้างพลังอำนาจในการต่อรองกับสังคมได้หรือไม่ หรือผู้หญิงต้องตกเป็นผู้ถูกกระทำแต่เพียงฝ่ายเดียว